

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

”Lasten kanssa tilanteet elävät, ja niistä on yritettävä oppia”

Laululeikkien merkitys 5-6-vuotiaiden päiväkotilasten tunteiden ja empatiakyvyn
kehittymiseen

Kemppainen Senja

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö
Lapsi- ja nuorisotyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2010

Tekijä(t): Kempainen, Senja

Työn nimi: ”Lasten kanssa tilanteet elävät, ja niistä on yritettävä oppia”. Laululeikkien merkitys 5-6-vuotiaiden päiväkotilasten tunteiden ja empatiakyvyn kehittymiseen

Sivuja (+liitteitä): 55+1

Opinnäytetyön kuvaus: Opinnäytetyössäni analysoin laululeikkien merkitystä 5-6-vuotiaiden päiväkotilasten tunteiden ja empatiakyvyn kehittämisessä. Järjestin lapsille toiminnallisia tuokioita päiväkodilla keväällä 2010.

Teoreettinen ja käsitteellinen esittely: Teoreettisessa osiossa olen kertonut yhteiskunnassa ja perheissä tapahtuneiden muutosten haittavaikutuksista lapsen tunteiden ilmaisemiseen. Olen avannut laululeikkien, vuorovaikutuksen, tunteiden ja empatian käsitteitä. Lisäksi olen tarkastellut musiikkituokioiden merkitystä lapsen kehityksen kannalta, osana laadukasta varhaiskasvatusta.

Metodologinen esittely: Olen toteuttanut työni laadullisena tutkimuksena ja käyttänyt tutkimusmetodina toimintatutkimusta. Suunnittelin päiväkotilapsille toimintatuokioita, joiden pohjalta havainnoin heidän tunteiden ja empatian osoituksia ja osallistumisaktiivisuutta. Tutkimuskysymykseni ovat miten lasten tunteet ja empatia ilmenivät laululeikkituokioissa sekä miten kasvattaja voi tukea lasten keskittymistä. Tutkimustulosten analysoimisessa olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysiä ja tehnyt tutkimustulosten pohjalta taulukoita.

Keskeiset tutkimustulokset: Lapset osoittivat tuokioiden aikana monenlaisia tuntemuksia ja osa lapsista osoitti empatiaa toisiaan kohtaan. Kasvattaja voi tukea lasten keskittymistä valitsemalla lapsen ikä- ja kehitystasolle sopivia lauluja, olemalla tilanteessa emotionaalisesti läsnä sekä luomalla lapsille luottamuksellisen ja turvallisen ilmapiirin, jossa lapsilla on mahdollisuus ilmaista tunteitaan.

Johtopäätökset: Päiväkodin musiikkituokioita tulisi lisätä ja kehittää monipuolisemmiksi. Kasvattajien tulisi pyrkiä luomaan musiikkihetkille kiireetön ilmapiiri ja olemaan aidosti läsnä.

Asiasanat: Laululeikki, vuorovaikutus, tunne, empatia, varhaiskasvatus, keskittyminen

Author: Kemppainen, Senja

Title: “The situations may change when you work with children, and you have to try to learn something about them. The meaning of song games to the development of feelings and empathy in 5 to 6 year old children in day care.

Pages (+appendixes): 55+1

Thesis description: In my thesis I analyze the meaning of song games to the development of feelings and empathy in 5 to 6 year old children in day care. I arranged activities to children in a daycare in the spring 2009.

Theoretical summary: In the theoretical part I have discussed changes in the society and families and their influences on children’s ability to express emotions. I have introduced the concepts of song games, interaction, feelings and empathy. In addition I have looked at the meaning of musical moments from the point of view of children’s development, as part of high-quality early childhood education.

Methodological summary: I have carried out my work as a qualitative research and used action research as research method. I planned song game moments to daycare children, and I observed how they expressed their feelings and empathy and their activity to participate on the basis of the video tapes of the moments. My research questions are: how do the children’s feelings and empathy find expressions in the song game moments and how can an educator support children’s concentration. I used content analysis based on the material when I analyzed the research results. I also made tables on grounds of the material.

Main results: The children showed many kinds of feelings and some of them showed empathy towards other children. An educator can support the children’s concentration by choosing songs which are suitable to the children’s age and developmental level, by being emotionally present in the situation, and by creating a confidential and safe atmosphere for the children to express their feelings in.

Conclusions: Musical moments in daycare centre’s should be increased and diversified. Educators should try to create a peaceful atmosphere and be genuinely present at musical moments.

Key words: Song game, interaction, feeling, empathy, early upbringing, concentration

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. YHTEISKUNNAN JA PERHEIDEN MUUTOKSET HEIJASTUVAT LAPSEN KASVUN EDELLYTYKSIIN	4
2.1 Yhteiskunnassa ja perheissä tapahtuneiden muutosten haittavaikutuksista lapsen tunteiden ilmaisemiseen	4
2.2 Lea Pulkkisen tunteiden säätelyn malli	6
3 VARHAISKASVATUKSELLE PYRITÄÄN TUKEMAAN LAPSEN SOSIAALISTA JA EMOTIONAALISTA KEHITYSTÄ	9
3.1 Päiväkodin toimintaa ohjaavista tavoitteista	9
3.2 Varhaiskasvatuksen teorit täydentävät toisiaan	11
4 LAPSEN TUNTEIDEN JA EMPATIAKYVYN KEHITTÄMISESTÄ	18
4.1 Tunteiden kehittyminen 5-6-vuotiaalla lapsella	18
4.2 Empatiakyvyn kehittyminen 5-6-vuotiaalla lapsella	23
5. LAULULEIKKIEN MERKITYKSESTÄ LAPSEN TUNTEIDEN JA EMPATIAKYVYN KEHITTÄMISEEN	26
5.1 Laululeikit musiikillisten elämysten tuottajina	26
5.2 Laululeikit lapsen kehityksen ja oppimisen tukena	31
5.3 Laululeikit 5-6-vuotiaan lapsen tunteiden ja empatiakyvyn kehittämisessä	36
6. METODOLOGINEN OSIO	40
6.1 Tutkimusmenetelmät, -prosessi, -kysymykset ja -joukko, analyysimenetelmät, tutkimuksen luotettavuus ja tutkimusetiikka	40
6.2 Opinnäytetyöprosessin eteneminen	44
7. YHTEENVETO	51
LÄHTEET	1

1. JOHDANTO

Olin lapsena kiertävässä päiväkodissa kahtena päivänä viikossa. Minulle päiväkotiin meno oli jännittävä tapahtuma ja odotin sitä innolla. Rakastin aikuisten järjestämiä laulutuokioita ja 7-vuotiaana kirjoitin omaan Ystäväni-kirjaani: ”*minusta tulee isona lastentarhanopettaja*”. Unelmani on toteutumassa, sillä valmistun pian lastentarhanopettajaksi sosionomiopintojeni kautta. Muistan omasta lapsuudestani 1980-luvulta joitakin hetkiä, jolloin jokin yhteinen laululeikkihetki on aiheuttanut sisälläni voimakkaita tunnereaktioita. Eräs rakkaimmista muistoista liittyy päiväkodin joulujuhliin, jolloin olin kuusivuotias. Olimme esittämässä Pieni tytön tylleröinen-laululeikkiä, ja minä esitin laulun pientä sinipiikaa. Laulussa kerrottiin siitä, kuinka pikkutyttö näki unta, jossa koko metsän väki kokoontui hänen ympärilleen. Kun tuli minun vuoroni sipsutella pikkutyön luo ja tanssahdella hänen kanssaan, kolmevuotias pikkusiskoni juoksi yleisön joukosta viereeni esiintymislavalle, tarttui minua kädestä ja jäi vierelleni esityksen ajaksi. Minua nolotti, mutta samalla tunsin valtavaa lämpöä sisälläni.

Kiinnostuin musiikista itsensä ilmaisemisen keinona ollessani opiskelijavaihdossa Tanskassa syyslukukaudella 2008 Peter Sabroe Seminariet-oppilaitoksessa, jossa luovuutta ja sen kehittämistä pidettiin tärkeänä osana sosiaalialan ammatillista osaamista. Teimme erilaisia harjoituksia musiikkiin, rytmiin ja liikkumiseen liittyen, ja harjoittelimme vartalon käyttöä musiikillisena instrumenttina, lauloimme afrikkalaisia lauluja ja soitimme bongorumpuja. Näin myös STOMP-esityksiä, mikä tarkoittaa lyömäsoitinten, liikkeen ja visuaalisen komedian yhdistelmää. Ne tekivät minuun suuren vaikutuksen, ja kiinnostuin musiikin vaikutuksista ihmiseen. Kirjoitin Tanskan koulun päättötyöni siitä, kuinka musiikkia, rytmiä ja liikettä voi käyttää 3-5-vuotiaiden lasten kanssa tanskalaisessa päiväkodissa ja miksi käyttää niitä. Havainnoin tanskalaisia lapsia musiikkipainotteisessa päiväkodissa sekä tanskalaisen musiikkikasvattajan Lotte Kaersån videoaineistoa, jossa hän leikittää ja laulattaa lapsiryhmiä opettaen lapsille leikin kautta muun muassa erilaisia tunnetiloja, kuuntelemista, keskittymistä ja sosiaalisuutta. (Laumann / Kaerså 2005.) Vaikken ymmärtänyt kieltä, pystyin havainnoimaan tilanteita kohtuullisen hyvin kiinnittäen huomioni ei-kielelliseen viestintään.

Halusin palata tutkimaan musiikkia lisää, koska olen usein hämmästellyt musiikin vaikutuksia ihmiseen. Useista tutkimuksista käy ilmi, että musiikki vaikuttaa ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, eli fyysisesti, henkisesti, sosiaalisesti ja emotionaalisesti. Musiikin mahdollisuudet ovat laajat; yhtä lailla se voi toimia niin syrjäytymisen ennaltaehkäisijänä kuin rauhoittavana elementtinä leikkausoperaatioihin valmistautuessa. (Erkkilä n.d. 291–292; Kiviranta 2009, 44–53; Hendon & Bohon 2007, 141–142.) Opinnäytetyön aihetta pohtiessani minulle oli selvää, että aihe liittyisi päiväkotilapsiin, koska olen syventynyt opinnoissani varhaiskasvatukseen. Lopullinen aiheen rajausta tarkentui tutkimussuunnitelmaseminaarissa syksyllä 2009.

Suomalainen yhteiskunta ja perheet ovat muuttuneet viime vuosikymmenten aikana: perheen tukena ei ole niin laajaa sosiaalista verkostoa kuin ennen ja perheenjäsenet viettävät yhä vähemmän aikaa yhdessä (Lämsä 2009, 21–24). Lapset viettävät paljon aikaa internetin ja television parissa, mikä voi vähentää lapsen ystävien määrää ja perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta sekä lisätä yksinäisyyttä, masennusta, pelkoa ja ahdistusta. Nämä tekijät voivat puolestaan aiheuttaa väkivaltaista käyttäytymistä ja myöhempiä tunne-elämän vaikeuksia. (Rönkä & Kinnunen 2002, 20–21.) Laululeikkihetket tarjoavat lapsille mahdollisuuksia ilmaista tunteitaan, oppia välttämään aggressiivista käyttäytymistä sekä harjoitella keskittymistä, sääntöjen noudattamista ja sosiaalisia taitoja. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen 2006, 64; Nuutinen, Korhonen, Simola-Isaksson 2003.)

Työni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jossa olen käyttänyt apuna kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen menetelmiä tutkimustulosten analysoimisessa. Molemmilla tutkimusotteilla voidaan selittää samoja asioita eri tavoin: laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään kokonaisvaltaisesti tutkittavan ilmiön laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä, ja määrällisessä tutkimuksessa luokitteluja sekä syy-seuraussuhteita. (Jyväskylän yliopisto n.d.) Opinnäytetyöni toiminnallinen osuus perustuu laululeikkituokioihin päiväkodilla. Nauhoitin tuokiot videolle lastentarhanopettajan avustuksella, jota haastattelin lyhyesti jälkepäin. Anonymiteetin säilyttämiseksi käytän hänestä peitenimeä Maija.

Teoreettisessa osiossa olen pohjistanut aihettani kertomalla yhteiskunnassa ja perheissä tapahtuneiden muutosten haittavaikutuksista lapsen tunteiden ilmaisemiseen. Sitä kautta

olen syventynyt laululeikkeihin, tunteisiin, empatiaan sekä laululeikkituokioihin osana varhaiskasvatusta. Korostan työssäni myös vuorovaikutuksen merkitystä, koska lapsi- ja nuorisotyöhön suuntautuneen sosionomin varhaiskasvatuksen opinnoissa painotetaan muun muassa dialogista vuorovaikutusta asiakkaan kanssa toimimisen keinona, lapsen osallisuutta sekä lasten mielipiteiden ja vaikuttamismahdollisuuksien kuulluksi tulemistä. (Sosiaaliportti 2010.) Käytin menetelmänä toimintatutkimusta, mikä tarkoittaa käytännöllistä ja yhteistoiminnallista tutkimusmenetelmää, jonka olennaisimmat osat ovat yhteinen toiminta sekä vuorovaikutus. Toimintatutkimuksen vaatimuksena on myös pyrkimys reflektiivisyyteen eli sen täytyy ”tutkia todellisuutta muuttaakseen sitä ja muuttaa todellisuutta tutkiakseen sitä.” (Sulonen 2004.) Olen rakentanut työni siten, että siinä vuorottelevat teoria ja käytäntö. Tämän vuoksi jätin erillisen tulos- ja analyysisiosion työstäni pois, ja ripottelin omia näkemyksiäni tekstin lomaan. Koostin työni loppuun yhteenveto-kappaleen, johon kokosin yhteen aiheeni kannalta keskeisimpiä asioita.

Päivähoidon laululeikkeihin liittyvää tutkimusta on tehty pääosin musiikkikasvatuksen näkökulmasta. Aiempia tutkimuksia on tehty myös varhaisen vuorovaikutuksen tukemisesta musiikin avulla. Taina Heinikoski ja Aila Muhonen ovat tutkineet opinnäytetyössään lapsen sosiaalis-emotionaalista kehityksen tukemista ja lasten oppimista (Heinikoski & Muhonen 2009). Omassa opinnäytetyössäni tutkin laululeikkien merkitystä 5-6-vuotiaiden, päiväkodissa olevien lasten tunteiden ja empatiakyvyn kehittymiseen. Tutkimuskysymykseni ovat: miten lasten tunteet ja empatia ilmenivät laululeikkituokioissa sekä miten kasvattaja voi tukea lasten keskittymistä.

2. YHTEISKUNNAN JA PERHEIDEN MUUTOKSET HEIJASTUVAT LAPSEN KASVUN EDELLYTYKSIIN

2.1 Yhteiskunnassa ja perheissä tapahtuneiden muutosten haittavaikutuksista lapsen tunteiden ilmaisemiseen

Suomalaisessa yhteiskunnassa ja perheissä on tapahtunut viime vuosikymmenten aikana suuria muutoksia, jotka vaikuttavat lasten kasvun edellytyksiin. 1950-luvulla perheet olivat tyyppillisesti suuria, ja niihin kuului lasten ja heidän vanhempiansa lisäksi sukulaisia ja palkollisia. 1960-luvulta 1980-luvulle saakka tapahtui maaseutujen lähiyhteisöjen hajoamista, ja maaseutuyhteiskunnasta alettiin siirtyä kohti palveluyhteiskuntaa. Perheet muuttivat maalta kaupunkiin töiden perässä ja osa perheiden sisällä hoidetuista tehtävistä siirtyi ulkopuolisten palkkatyöläisten hoidettaviksi. Perhetyyppi muuttui moderniksi pienperheeksi, johon kuuluvat ainoastaan lapset ja heidän vanhempansa. Useat vanhemmat hankkivat palkkatyönsä perheen ulkopuolelta, ja lapset vietiin päivähöitoon. Perheenjäsenet alkoivat käyttää yhä enemmän aikaa omiin tekemisiinsä ja harrastuksiinsa. Tämän tyyppinen kehitys on johtanut siihen, että vanhempien työn, perhe-elämän ja omien menojen yhteensovittaminen voi hankalaa. Jollei perheen tukena ole riittävää sosiaalista verkostoa, kuten sukulaisia ja ystäviä, vanhemmat voivat uupua tehtävässään kasvattaa lapsensa yhteiskunnan jäseneksi. Vaikka perhe toimii edelleen tärkeimpänä tuen ja turvan antajana lapselle, lapsi voi saada lisää eväitä kasvuunsa esimerkiksi päiväkodista. (Lämsä 2009, 21–24.)

Lea Pulkkisen mukaan lapsella on useita elämänpiirejä, jotka painottavat erilaisia asioita. Kotoa lapsi saa kokemuksen asioista, joita hän ”omistaa”. Tällaisia asioita voivat olla lapselle läheiset ihmiset, turvallisuuden tunne sekä elämän aineellinen perusta. Yksityisen elämänpiirin eli ystävien ja harrastusten kautta lapsi oppii itsestään, kuka hän on. Lapsi kykenee näkemään itsensä ainutkertaisena henkilönä ja saa mahdollisuuden hankkia mielekkään elämän kokemuksia. Lapsen kolmas merkittävä elämänpiiri eli koulu tarjoaa lapselle oppimismahdollisuuden kautta osaamisen kokemuksia. (Pulkkinen 2002, 15–16) Mielestäni yksi alle kouluikäisen lapsen merkittävimmistä elämänpiireistä (kodin ja yksityisen elämänpiirin lisäksi) on

päiväkoti. Koulun tavoin se voi tarjota lapselle osaamisen kokemuksia, tukien lapsen kehitystä kasvatuksen avulla. Päiväkodissa lapsi kohtaa päivän mittaan myös lukuisia vuorovaikutustilanteita, jotka ovat pohjana tunteiden ja empatiakyvyn kehittymiselle.

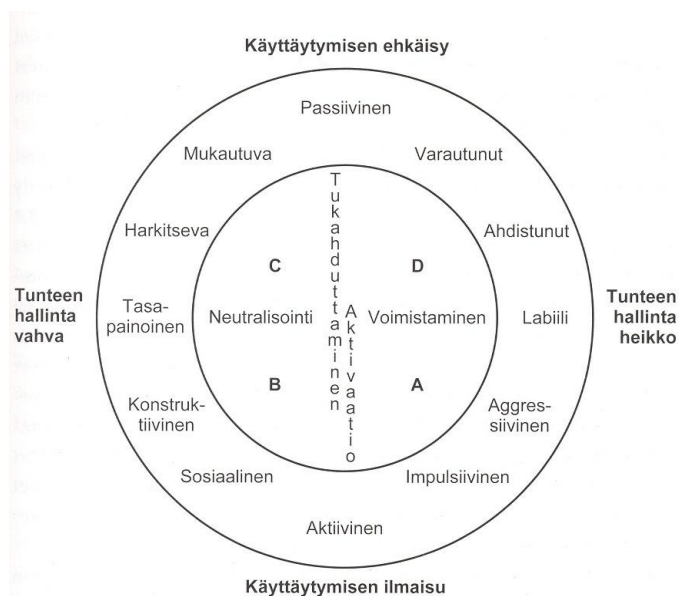
Pulkkisen mukaan elämänpiirit tukevat lapsen kehitystä, mutta niihin voi sisältyä myös kehitystä uhkaavia tekijöitä. Lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen vaikuttavat tekijät voidaan ryhmitellä sen mukaan, ovatko niiden vaikutukset kielteisiä vai myönteisiä. Kielteisiä ovat riski- ja haavoittuvuustekijät, myönteisiä suojaavat tekijät ja voimavaratekijät. Riskitekijät ovat asioita, jotka suuntaavat lapsen kehitystä kielteiseen suuntaan. Ne voivat olla joko lapsen ympäristössä tai lapsessa itsessään, ja ilmetä esimerkiksi perheväkivaltana tai heikkona tarkkaavaisuuden keskittymiskyynä. Haavoittuvuustekijöillä tarkoitetaan alttiutta kielteisille vaikutuksille sellaisissa olosuhteissa, joissa on jo valmiiksi korkeat riskit. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikeissa olosuhteissa elävä lapsi on muita haavoittuvaisempi. Esimerkiksi väkivaltainen televisio-ohjelma voi vaikuttaa tällaisen lapsen käyttäytymiseen enemmän kuin lasten käytökseen yleisellä tasolla. Suojaavat tekijät ovat lapsen keinoja selviytyä elämässä riskitekijöistä huolimatta, ja tällainen tekijä voi olla esimerkiksi isovanhempien huolenpito lapsesta. Voimavaratekijät vaikuttavat lapsen kehitykseen myönteisesti muista tekijöistä huolimatta, ja tällaisia voivat olla esimerkiksi vanhempien hyvä huolenpito lapsesta tai lapsen erikoislahjakkuus. (Pulkinen 2002, 15–16.) Lapsilähtöisessä kasvatuksessa lapsesta välitetään ja hän saa riittävästi vuorovaikutusta. Lapsi saa kasvattajiltaan emotionaalista tukea, hänen toimintojaan valvotaan ja hänelle asetetaan rajat. Lapsilähtöisen kasvatuksen on todettu edistävän lapsen kasvamista yhteiskuntaan sopeutuvaksi ja suojaavan häntä kierteeltä, joka voisi johtaa pitkäaikaisiin negatiivisiin seurauksiin hänen myöhemmässä elämässään. (Rönkä & Kinnunen 2002, 17.) Hyvät vuorovaikutustaidot toimivat lasta suojaavana tekijänä (Niemelä 2008). Mielestäni päiväkodista voi löytyä lapselle suojaavia tekijöitä, koska lapsi on päivän mittaan monenlaisissa vuorovaikutustilanteissa sekä toisten lasten että aikuisten kanssa. Laulut ja lorut ovat yhteydessä toisiinsa ja niillä on suuri merkitys lapsen kehityksen kannalta (Jantunen & Rönnberg 1996, 168; Piironen 2004, 110).

Lapsen kulttuurinen ympäristö on muuttunut viime vuosikymmenten aikana, nykyään lapset esimerkiksi viettävät paljon aikaa internetin ja television parissa. Tutkimusten mukaan internetin runsaan käytön on todettu vähentävän perheenjäsenten välistä kommunikaatiota ja lapsen ystävien määrää sekä lisäävän depressiota ja yksinäisyyttä.

Televisiossa nähty väkivalta on erityisen haitallista niille lapsille, jotka elävät riskioloissa. Väkivallan katseleminen saa lapsen tuntemaan pelkoa, mikä on yhteydessä ahdistuneisuuteen. Pelko voi myös saada lapsen käyttäytymään väkivaltaisesti. (Rönkä & Kinnunen 2002, 20–21.)

2.2 Lea Pulkkisen tunteiden säätelyn malli

Psykologian professori Lea Pulkkinen kehitti 1960-luvulla tunteiden säätelyn mallin (kuvio 1), joka käsittelee mahdollisuutta säädellä niin ulospäin suuntautuvaa kuin sisäänpäin kääntyvää tunneperäistä käyttäytymistä. Hänen mukaansa ihmiset voidaan jakaa neljään eri käyttäytymistendenssiin eli taipumukseen käyttäytyä tietyllä tavalla. A-tyyppiin kuuluville ominaista on heikko tunteiden säätely yhdessä ulospäin suuntautuvaan käyttäytymiseen, mikä lisää aggressiivisen (eli hyökkäävän, päällekkäyvä tai vihamielisen) käyttäytymisen todennäköisyyttä. B-tyyppi säätelää tunteitaan vahvasti ja hänen käyttäytymisensä on ulospäin suuntautuvaa, minkä johdosta hänen käyttäytyä todennäköisesti sosiaalisesti, toiset huomioon ottaen. C-tyypin tunteiden säätely on tehokasta, mutta hän on sosiaalisesti vetäytyvä. Tämän vuoksi hän välttelee sekaantumasta tunteita nostattaviin asioihin, koska ne eivät hänelle kuulu, tai selittää asiat parhain päin mukautuen tilanteeseen. D-tyyppi säätelää tunteitaan heikosti ja on sosiaalisesti vetäytyvä, minkä vuoksi hän kokee ahdistuneisuuden ja voimattomuuden tunteita. (Nurmi ym. 2006, 107.)

Kuvio 1. Emootioiden ja käyttäytymisen säätelyn malli (Pulkkinen 1995)

Ulos- tai sisäänpäin suuntautumiseen ja tunteiden säätelyssä esiintyviin eroihin vaikuttavat temperamentti, kasvatuskokemukset, tilannetekijät ja henkinen kypsyyt. Temperamentti kuvaa ihmisen tunnereaktioita ja sosiaalisuutta. Käyttäytymistaipumuksilla on todettu olevan yhteys edellä mainittuihin tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn tyyppeihin. Tyypille A ominaisia piirteitä ovat ärtymys, suuttumus ja negatiiviset tunteet, tyypille B ulospäin suuntautuminen, taipumus lähestyä toisia ihmisiä sekä myönteiset tunteet. C-tyypin yksilö on riippuvainen sosiaalisesta hyväksynnästä ja D puolestaan vetäytyvä, ahdistuva tai vahinkoa välttelevä. (Nurmi ym. 2006, 108.)

Lasten käyttäytymispiirteet voivat ilmetä myöhemmin vuorovaikutustaitoina tai niiden puutteena, mikä voi olla merkityksellistä myös heidän tulevaisuutensa kannalta. Lapsuusiän heikko tunteiden säätely voi johtaa myöhemmin päihteiden käyttöön, epäsosiaaliseen käyttäytymiseen, pitkäaikaistyöttömyyteen, tunteiden säätelyn ongelmiin ja siten myös terveyden heikentymiseen. Hyvä tunteidensäätelykyvyyn on puolestaan todettu olevan yhteydessä vähäiseen masennukseen, ahdistuneisuuteen ja fysiologisiin oireisiin, sekä hyvään sosiaaliseen toimintakykyyn ja itsensä arvostamiseen. Baumeisterin mukaan tunteiden hallitseminen edistää suorituskkyä, oppimista ja sosiaalisiin tilanteisiin sopeutumista. (Nurmi ym. 2006, 109, 186.) Tutkimustuloksia analysoidessani huomasin, että lasten oli hankalaa keskittyä pitkiä aikoja samaan toimintoon. Mielestäni nykyajan lapsille tarjotaan jatkuvasti mitä moninaisempia virikkeitä, jolloin lapsi tottuu siihen, että koko ajan pitäisi viihtyä. Itsehillinnän ja kärsivällisyyden opetteleminen ovat kuitenkin tärkeitä taitoja oppia, ja eräs syy siihen, miksi päiväkotiryhmissä järjestetyt toimintatuokiot ovat hyödyllisiä lapsen kehityksen kannalta. Lapsen on hyvä oppia ymmärtämään myös toisten tunteita ja eläytyä niihin, eli kyetä tuntemaan empatiaa toisia kohtaan. Lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä on tärkeää tukea, jotta lapsi oppii tulemaan toimeen toisten kanssa ja pystyy esimerkiksi solmimaan ystävyssuhteita.

Musiikkia voidaan käyttää apuna lapsen tunne-elämän läpityöskentelyn välineenä. Musiikki voi myös auttaa lasta jäsentämään hänen sisäistä ja ulkoista maailmaansa, sekä tuntemaan itseään ja omaa toimintaansa. Musiikki vaikuttaa lapseen multisensorisesti: se voi parantaa kehon toimintatasoa, rentouttaa, virittää muistitoimintoja, stimuloida aisti- ja havaintotoimintoja sekä verbaalista ilmaisua. Musiikki voi myös toimia

vastavuoroisen kommunikaation tai uuden oppimisen välineenä. (Ahonen-Eerikäinen 1998, 102–212.) Musiikin on todettu vaikuttavan ihmisten välisiin suhteisiin, ja esimerkiksi laulun avulla voidaan saada ihmeitä aikaan. Lapsi tarvitsee virikkeitä tunteidensa pohjaksi, jolloin hän voi tunnistaa ja jäsentää aidommin omia tunteitaan. Musiikilla on tutkittu olevan suotuisa vaikutus lapsen kykyyn tuntee empatiaa toista kohtaan. Lapsen ensimmäiset musiikkielämykset heräävät usein päiväkodissa, jossa lapsi oppii asioita leikin kautta. Sävel avaa tien tunne-elämään, rytmi kehittää keskittymiskykyä, äänensävy ja äänen voimakkuuden vaihtelu harjaannuttavat kuulon tarkkuutta. (Helenius & Korhonen 2008, 165–176). Tarkkaillessani laululeikkituokioita videolta jälkeenpäin huomasin, että lapset osoittivat tuokioiden aikana monenlaisia tunteita ja osa lapsista osoitti myös empatiaa toisiaan kohtaan. Mielestäni päiväkodin musiikkihetket tarjoavat lapsille mahdollisuuksia ilmaista tunteitaan ja peilata niitä toisten tuntemuksiin. Joskus mieltä kaiverruttavia asioita on hankala pukea sanoiksi, jolloin lapsi voi pystyä jonkin laulun tai lorun kautta ilmaisemaan mieltään kaiverruttavan asian. Laulattamalla ja leikittämällä aikuinen pääsee myös lähemmäs lapsen maailmaa, ja yhteiset tuokiot voivat auttaa turvallisen ilmapiirin luomisessa, jolloin lapsi uskaltaa kertoa tuntemuksistaan aikuiselle.

3 VARHAISKASVATUKSELLA PYRITÄÄN TUKEMAAN LAPSEN SOSIAALISTA JA EMOTIONAALISTA KEHITYSTÄ

3.1 Päiväkodin toimintaa ohjaavista tavoitteista

Päivähoitolaissa määritellään varhaiskasvatukselle kasvatustavoitteet, joista käy ilmi, mihin kasvatuksella pyritään. Listalta löytyvät omina tavoitteinaan sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen tukeminen, joihin tunteiden ja empatiakyvyn kehittyminen sisältyvät. Muita tavoitteita ovat fyysinen, älyllinen, esteettinen, eettinen sekä uskonnollinen tavoite. Sosiaaliseen tavoitteeseen sisältyy muun muassa yhteistyöhön ja toisten huomioon ottamiseen harjaannuttaminen sekä sosiaalisen kanssakäymisen omaksuminen. Emotionaalista tavoitetta ilmentävät lapsen tunne-elämän kehittäminen yksilönä ja ryhmässä, itsetunnon ja minäkuvan kehittyminen, tunteiden ilmaisun ja hallinnan opetteleminen sekä myötätunnon kehittyminen ja vahvistuminen. Tavoitteisiin on mahdollista päästä erilaisten kasvatustavotteiden avulla. Leikki mainitaan yleisimpien kasvatustavotteiden eli varhaiskasvatuksessa toiminta-alueiden joukossa perushoidon, opetuksen ja työn lisäksi. Ohjatun leikin avulla voidaan harjoitella esimerkiksi empatiaa eli toisen asemaan asettumista. Ohjattujen toimintatilanteiden tulee olla lapsen ikä- ja kehitystasoon sopivia. (Järvinen ym. 2009, 128–130.)

Suunnitelmat ovat osa laadukasta varhaiskasvatusta. Kasvattajan tulisi toimintatuokioita suunnitellessaan selvittää, millaiseen kokonaisuuteen tuokio liittyy, ja mitä muuta lapsen päivään sisältyy. Suunnittelussa tulee huomioida tuokion päätavoite, kasvatuksellinen sisältö sekä käytettävät menetelmät. Tavoitteista voidaan nähdä sekä kasvattajan että kasvatettavan käyttäytymisen kehittymistä. Sisällöstä käy ilmi, mitä aiotaan opettaa. Menetelmät kertovat, miten asioita omaksutaan, miten niitä välitetään tai välitetään. (Hyvärinen 2009; Paasolainen 2009, 17.) Tuokioissa voidaan tähdätä esimerkiksi vastakohtaparien huomioimiseen, harjoitteluun ja toteuttamiseen. Vastakohtapareja voivat olla vaikkapa voimakkaasti–hiljaa, korkea–matala, liike–pysähdys, iso–pieni ja alhaalta–ylös. Vastakohtaparien opettelusta on hyötyä lapsen musiikillisessa, emotionaalissa ja sosiaalisessa kehityksessä. (Paasolainen 2009, 17.) Lastentarhanopettaja Maijan mielestä pitämäni laululeikkituokiot olivat hyvin

suunniteltuja, olin varannut niihin riittävästi aikaa ja valmistautunut niihin huolella. Omasta mielestäni taisin suunnitella tuokiot etukäteen liiankin tarkasti ja hieman kaavamaisesti. Toisaalta suunnitelmat loivat minulle jonkinlaiset raamit, joiden puitteissa toimia, mutta toisaalta rajoittivat luovuuttani itse tilanteessa. Lastentarhanopettajan mukaan tilanteista ei ollut paljoa kritisoitavaa, ja olin osannut ottaa saamani kritiikin rakentavana enkä itseäni kohdistavana. ”Lasten kanssa tilanteet elävät, ja niistä on yritettävä oppia”, kuten olin kuulemma tehnytkin.

Päivähoitolaki määrittelee sisältöalueet, joita kasvatukseen täytyy kuulua. Kieli ja kommunikaatio löytyy listan kärkipäästä. Aikuisen on järjestettävä lapselle kielellisesti ja virikkeellisesti toiminnallinen kasvuympäristö, joka muun muassa sisältää paljon leikkejä ja kielellisiä malleja ja kannustaa lasta kuuntelemaan, puhumaan ja ilmaisemaan tunteuksiaan. Musiikki on myös oma sisältöalueensa, jonka mukaan päivähoitopäivään tulisi sisältyä lauluja, leikkejä, loruja, riimejä ja rytmittämistä, jotta lapsen emotionaalinen ja sosiaalinen kehitys sekä itseilmaisuus vahvistuisivat. Neljä muuta sisältöaluetta ovat liikunta ja terveyden vaaliminen, ympäristö- ja luontokasvatus, kuvallinen ilmaisu sekä matematiikka. (Järvinen ym. 2009, 130–131.)

Musiikki on alusta saakka kuulunut Fröbeliläiseen lastentarhaan. Lastentarhat kuuluivat aikoinaan kasvatus- ja koulutoimeen, mutta kansalaissodan jälkeen ne siirtyivät sosiaalishallinnon alaisuuteen. Sosiaalishallinnon pyrkimyksiin ei kuitenkaan kuulu sivistyksen osa-alueiden kehittäminen, joihin musiikki luetaan. Lasten musiikillisiin taitoihin kuuluvat laulaminen, rytmiset taidot, muodon havaitseminen, kuulohavainnointi, musiikin kuuntelu ja lyömäsoitintaidot. Musiikilliset sisältöalueet viittaavat siis sekä sivistykseen että esteettiseen ympäristöön. Päiväkodin musiikkihetkillä on tärkeä rooli lapsen päivässä, mutta varhaiskasvatussuunnitelmista löytyy harvoin selkeitä, toimintaa ohjaavia tavoitteita päiväkotien musiikkikasvatustyölle. Valtakunnan tasolla olisi hyvä tehdä opetussuunnitelma, jolloin varhaiskasvatuksesta tulisi tavoitteellista toimintaa ja sillä olisi enemmän käytännön kasvatustyötä ohjaavaa vaikutusta. Lasten kanssa tulisi pyrkiä rikkaisiin musiikkielämyksiin kasvattaen kiintymystä, kiinnostusta ja rakkautta musiikkia kohtaan. (Helenius & Korhonen 2008, 171–179, 214).

Varhaiskasvatukseen liittyvässä ohjeistuksessa pyritään huomioimaan lapsen kyky hahmottaa maailmaa. Tämän vuoksi varhaiskasvatus sisältää sisällöllisiä orientaatioita eli kasvattajan työvälineitä, jotka monipuolistavat lapsille ominaisia tapoja toimia (leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja luovana oleminen). Sisällöllisiä orientaatioita ovat matemaattinen, luonnontieteellinen, historiallis-yhteiskunnallinen, esteettinen, eettinen sekä uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Lapsen moraaliset tunteet ja empatiakyky sisältyvät eettiseen orientaatioon, ja ne kehittyvät lapsen ollessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Leikki-tilanteet on mainittu otollisina tilanteina lapsen eettisen kasvun kannalta. (Järvinen ym. 2009, 132–135.)

Vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista lapsille tarjotaan päiväkodissa esiopetusta, eli tyypillinen esikoululainen on keskimäärin kuusivuotias. Esiopetus on yhteisvastuullista, kotien kasvatustehtävää tukevaa kasvatusta ja opetusta. Esiopetukselle on myös määritelty omat sisältönsä, joissa painotetaan lapsen sosiaalisten- ja vuorovaikutustaitojen, empatiakyvyn sekä itsenäisyyden ja omatoimisuuden kehittämistä. Myös motoriikan kehitys, kielelliset perusvalmiudet ja pitkäjänteisyyteen työskentelyyn ohjaaminen ovat tärkeällä sijalla. Esikouluvuoden loppupuolella pohditaan yhdessä kasvattajien kanssa, onko lapsi valmis siirtymään kouluun. Myös kouluvalmiuksien arvioinnissa kiinnitetään huomiota lapsen fyysisen, motorisen ja älyllisen kehityksen lisäksi sosiaalisen ja tunne-elämän valmiuteen. (Järvinen ym. 2009, 138–140.)

3.2 Varhaiskasvatuksen teoriat täydentävät toisiaan

Lakien, säädösten ja sopimusten lisäksi varhaiskasvatukseen vaikuttavat käsitykset ihmisestä, lapsesta, kasvamisesta ja oppimisesta. Oppimiskäsitys tarkoittaa ajattelutapaa siitä, mitä oppiminen on, miten sen tulisi tapahtua ja kuinka sitä voitaisiin edistää parhaalla mahdollisella tavalla. Erilaiset oppimiskäsitykset lomittuvat toisiinsa täydentäen toinen toisiaan. On olemassa useita ratkaisuja ja toimintamalleja, kuinka kasvattaja voi tukea lapsen oppimista. Yhteiskunnan kasvatukselle ja opetukselle asettamat normit, säännöt ja odotukset vaikuttavat myös oppimiskäsityksiin. (Järvinen ym. 2009, 116.)

Varhaiskasvatustutkimuksissa on kaksi suuntausta, joista toisessa painotetaan Piaget'n teorioita ja kulttuurin siirtämisen merkitystä päiväkodeissa. Toinen suuntaus keskittyy kulttuuriin ja dialogiin eli kommunikaatioon. Molemmissa suuntauksissa lapsen ja aikuisen välinen suhde nähdään tärkeänä. Konstruktivisen käsityksen mukaan leikki tulisi nähdä ongelmanratkaisuna Piaget'n assimilaatio-teorian sijaan. (Lindqvist 1998, 53.) Varhaiskasvatuksessa painotetaan konstruktivistista oppimiskäsitystä, eli kasvattajan kykyjä havainnoida ja arvioida lapsen ja lapsiryhmän kasvua ja oppimista, suunnitella ympäristö oppimista tukeväksi ja tarvittaessa tarjota oppimiseen tukea. Konstruktivistinen oppimiskäsitys pohjautuu lapsilähtöiseen kasvatustapaan. Vaihtoehtoisia oppimiskäsityksiä ovat kognitiivinen, humanistinen ja behavioristinen oppimiskäsitys sekä sosiaalisen oppimisen teoria. Vygotskyn ajatuksessa lähikehityksen vyöhykkeestä korostuu sosiaalisen ympäristön ja kontekstuaalisuuden merkitys, jota myös konstruktivistinen oppimiskäsitys tukee. Lapsen oppiminen perustuu vuorovaikutukseen toisten kanssa: lapsi oppii toisilta ihmisiltä, ympäristöltään ja ympäristössään. Tieto rakentuu aiemmin opitun tiedon päälle kokemusten karttuessa. Kasvattajan on hyvä pohtia omia käsityksiään, jotta hän mahdollistaa oman persoonallisen ja ammatillisen kasvunsa hoito- ja kasvatustyössä. (Järvinen ym. 2009, 116–117.)

Piaget'n teoriaa on hyödynnetty päiväkotien varhaiskasvatusta ohjaavissa opetussuunnitelmissa, erityisesti lapsen kehityksen huomioon ottamista ja lapsen aktiivisuutta oppimisessa. Koska kehitysvaiheiden kuvitellaan asettavan oppimiselle tietyt rajat, ne voivat kuitenkin köyhdyttää opetussuunnitelmien sisältöä ja rajoittaa lapsen kasvun mahdollisuuksia. (Karila ym. 2001, 175–179.) Kaikkia lastenlauluja ei ole tarkoitettu lasten laulettaviksi, sillä ne voivat olla lapsen ikä- ja kehitystasoon nähden liian vaikeita. Lastenlaulut voidaan jakaa kolmeen ryhmään, joita ovat: laulut, joita lauletaan lapsille, laulut, joita lauletaan lasten kanssa, sekä lasten omat laulut. Aikuisen tulisi huomioida, että on parempi opettaa mieluummin muutama sopivan helppo laulu, joita he voivat itse laulaa, kuin monta sellaista laulua, joita he eivät vielä ymmärrä. Perinteisiä, alle kouluikäisille sopivia laululeikkejä ovat esimerkiksi Pieni tytön tylleröinen, Piiri pieni pyörii, Rati riti ralla, Satu meni saunaan, Puiset rattaat, Yksi pieni elefantti, Pienet sammakot, Karhu nukkuu, Maijan karitsa ja Jänis istui maassa. Opetettaessa lapsille uutta laulua, aikuisen tulisi ensin laulaa itse ja lasten

toistaa perässä kuulemansa. Tällainen kaikulauluna tunnettu malli on hyvä keino testata, onko laulun valinta sopiva lasten kehitystasoon nähden. Jos lapset pystyvät toistamaan perässä, laulu on oikein valittu. (Kossi-Saarela 2008.)

Lauloimme joitakin lauluja kaanonina, eli minä lauloin ensin ja lapset perässä säe kerrallaan. Säkeellä tarkoitan musiikillista kokonaisuutta, joka on luonteva laulaa yhdellä hengityksellä (Musiikintutkimuksen laitos 1998) Lastentarhanopettaja kertoi kaanon-laulun olevan muuten toimiva menetelmä, mutta siinä sävel voi unohtua lapsilta helposti. Mielestäni kaanon-menetelmän käyttäminen sopi hyvin lyhyisiin lauluihin, mutta pitkään ja monisäkeistöiseen Jänöjussin mäenlasku-lauluun se ei soveltunut laisinkaan. Toinen pojista kommentoikin, ettei ollut laulanut tätä laulua mukana, koska ”se oli liian tylsä”. Itselläniikin oli täysi työ keskittyä samalla sekä leikkimään tätä laulua että muistamaan sen sanat, ja samalla seurata lapsia. Kokemukseni perusteella lasten kanssa laulettaessa sillä ei ole niin suurta merkitystä, kuinka hieno jokin laulu on kerronnallisesti, vaan sillä, että lapsi kokee laulun mielekkääksi. Toisaalta, joukossa oli myös pari lasta, jotka oppivat tämän laulun sanat. Viimeisen tuokion aikana eräs lapsi tuli innoissaan luokseni ja kertoi: ”arvaa mitä, mä osaan sen Jänöjussin mäenlaskun ulkoa, mutta en sitä ykköstä”. Tilanteet myös yllättävät. Laulatin lapsille Jänöjussin mäenlasku-laulun ensimmäistä kertaa tammikuun lopulla mäenlasku-päivän yhteydessä kaikille päiväkodin 5-6-vuotiaille lapsille, jolloin vain muutama lapsi kertoi tuntevansa laulun ennestään. Kysyin niiltä lapsilta, jotka osallistuivat myöhemmin laululeikkituokioihin, haluavatko he sitä laulua tuokioihin, he sanoivat haluavansa sen, ”koska se oli kiva”. Päiväkodissa oli alkuvuodesta valloillaan sairastelubuumi, jonka vuoksi lapsia oli tuokioissa mukana vaihtelevasti (3-6 lasta). Se, etteivät samat lapset olleet aina mukana, verotti luonnollisesti jatkuvuutta, ryhmähengen muodostumista ja laulujen oppimista. Jouduin kertaamaan asioita laulujen alussa, jolloin ne lapset, jotka olivat olleet mukana edellisissä tuokioissa, kokivat kenties samojen asioiden toiston hieman turhauttavana.

Välillä huomasin, että vaikka joku lapsi ei täysin osallistunut laulamiseen tai leikkimiseen, he olivat kuitenkin kiinnostuneita siitä, mitä tapahtuu ja seurasivat tilanteen kulkua. Filosofian tohtori Sven-Erik Holgersenin (2002) mukaan lapsi voi saattaa itsensä osalliseksi leikkiin neljällä tavalla, joita ovat vastaanottaminen, jäljittely/matkiminen, samaistuminen ja huolellinen valmistelu. Vastaanottaminen tarkoittaa, että lapsi on vastaanottavainen näkymättömällä tavalla. Hän ei käytä paljoo

ääntä tai näkyviä reaktioita, mutta havainnoi ja kuuntelee, mitä on tekeillä. Kun lapsi tekee samaa kuin toiset lapset, muttei täysin ymmärrä merkitystä, on kyse jäljittelystä. Lapsi yrittää seurata sääntöjä tai aktiviteetin tarkoitusta katsomalla toisten liikkeitä ja kasvojen ilmeitä. Samaistuminen tarkoittaa, että lapsi ymmärtää leikin merkityksen ja osallistuu siihen varauksettomasti eloisalla tavalla. Lapsi voi leikkiä vapaasti ja samaistua toisten liikkeisiin, ajatuksiin tai kasvojen ilmeisiin. Lapsi voi myös käyttää huolellista valmistelua ollakseen luova. Silloin lapsi kykenee myös keksimään uusia tapoja muunnella leikkiä, tehdä ehdotuksia ja siten kehittää leikkiä yhdessä. Kasvattajan ja lasten välinen vuorovaikutus sekä ryhmän ilmapiiri vaikuttavat lasten motivaatioon, eli lasten halukkuuteen osallistua yhteiseen toimintaan. Lasten pätevyyttä tukeva kasvattajan asenne sekä suorituksen korostamisen välttäminen vaikuttavat motivaatioon myönteisesti. Lapsia motivoivat myös kasvattajan lapsille suuntaava emotionaalinen tuki, lämminhenkinen vuorovaikutus sekä kasvattajan herkkyyys yksittäisten lasten tarpeille. Kilpailuhenkisyys, erilainen kohtelu, suoriutumisesta aiheutuva palkitseminen ja arvostelu sen sijaan laskevat lasten motivaatiota. (Nurmi ym. 2006, 104.) Lapsia tulisi houkutella ja rohkaista laulamaan, mutta heitä ei saa pakottaa siihen (Kossi-Saarela 2008). Tytöt osallistuivat alusta saakka innokkaasti laululeikkituokioihin, poikia sai toisinaan houkutella osallistumaan. Kerran järjestin tuokion alkuun pienet arpajaiset, jolloin lapset saivat nostaa arvalla, minkä soittimen he saivat aloituslauluun. Se osoittautui toimivaksi keinoksi ja lapset innostuivat soittimista.

Koostin lasten lauluaktiivisuudessa tapahtuneita muutoksia taulukkomuotoon ja tein näistä vielä yhteenveto-työkalun (taulukko 2).

Taulukko 1. Muutokset lasten lauluaktiivisuudessa

	tuokio 1 a b c d e	tuokio 2 a b c d e	tuokio 3 a b c d e	tuokio 4 a b c d e	Osallistumis- aktiivisuus yhteensä
Lapsi 1	3 2 4 1 2	2 1 4 2 3	3 1 4 1 3	3 1 3 1 1	45 /80 = 0,56 eli 56 %
Lapsi 2	3 2 3 1 3	4 1 3 1 3	-	3 1 1 1 1	31 /60 = 0,52 eli 52 %
Lapsi 3	4 2 4 2 4	4 4 4 4 4	-	4 4 4 4 4	56 /60 = 0,93 eli 93 %
Lapsi 4	-	3 4 4 2 4	-	4 4 4 4 4	37 /40 = 0,93 eli 93 %
Lapsi 5	-	-	1 1 2 2 1	4 1 2 4 4	22 /40 = 0,55 eli 55 %
Lapsi 6	-	-	4 4 4 3 4	4 4 4 4 4	39 /40 = 0,98 eli 98 %

A= 1. laulu, b= 2. laulu, c= 3. laulu, d= 4. laulu, e= 5. laulu

1= ei laula/leiki, 2=laulaa, 3=leikkii, 4=laulaa ja leikkii

- = lapsi ei paikalla

Havaintojeni perusteella puolet lapsista osallistui aktiivisemmin laulamiseen kuin leikkimiseen tuokioiden aikana. Pohdin, johtuiko se siitä, että korostin laulujen opettamista, jolloin lapset päättivät panostaa siihen leikin jäädessä vähemmälle. Kolmasosa leikki useammin kuin lauloi, ja yksi osallistuja teki molempia yhtä paljon. Se selittyi mielestäni sillä, että lapset ovat luonteeltaan erilaisia ja heitä kiinnostavat erilaiset asiat. Kahdella kolmasosalla lapsista aktiivisuustaso (laulamiseen ja leikkimiseen osallistuminen) nousi tuokioiden edetessä, kolmasosalla puolestaan laski. Mielestäni ne lapset, joiden aktiivisuustaso nousi tuokioiden kuluessa, olivat kiinnostuneita oppimaan laululeikit. Ne, joiden aktiivisuustaso laski, olivat aluksi uteliaita näkemään, millaisia laululeikkejä on luvassa, mutta kyllästyivät nopeasti. Toin tuokioihin kerta kerralta uusia elementtejä, mutta olisin voinut huomioda lapset itsessään paremmin. Ajan puolesta se olisi myös ollut mahdollista, koska lapsia oli määrällisesti tuokioissa melko vähän.

Laululeikki, jonka aikana lapset olivat aktiivisimmillaan, oli Possut ja siilit, eli sama laulu, jonka he mainitsivat suosikkilaulukseen tuokioihin valituista lauluista. Toiseksi aktiivisimpia lapset olivat Mörrimöykky-laulun aikana, kolmanneksi Lumihiutale-laulun kuluessa. Jänöjussin mäenlasku sekä Sing a song of sixpence-laulujen aikana lapset olivat vähiten aktiivisia laulamaan ja leikkimään. Jänöjussin mäenlasku oli vaikea oppia ja opettaa, Sing a song of sixpencessä informaatio tuli vieraalla kielellä. Tosin jälkimmäinen laulu oli lapsille ennestään tuttu. Lapsille tuntui olevan hankalaa muistaa, miten laulua leikitään käsimerkein. Viimeisellä kerralla lapset näyttelivät tämän laulun, jolloin leikki sujui helposti ja luontevasti. Se johtui varmaankin siitä, että lasten oli helpompi muistaa tarina kokonaisuutena kuin yksittäisinä pikku liikkeinä. Lauluaktiivisuudessa olleet muutokset selittyvät mielestäni sillä, että lapset ovat luontaisesti erilaisia, oppivat eri tavoin sekä käyttäytyvät ja reagoivat kukin omalla tavallaan.

Piaget'n teoriaan kätkeytyy myös opetusta kehittäviä oivalluksia, kuten se, että hän näkee ymmärtämisen aktiivisena prosessina eli aktiivisena paneutumisena ja syventymisenä asioihin. Alankomaissa on tehty varhaiskasvatuksen kehittämis- ja tutkimusohjelma Kehitystä edistävä kasvatus, jonka mukaan kasvattajan tulisi lähikehityksen vyöhykettä rakentaessaan huomioida leikki ja leikillinen toiminta sosiaalisena tilanteena lapsen kehityksen kannalta. Kasvattajan tulisi pyrkiä edistämään lapsen myöhempää kehitystä kohottamalla leikin laatua ja tuottamalla lapsille iloa. Ingrid Pramlingin mukaan pedagogisen eli opetuksellisen toiminnan tulisi perustua siihen, kuinka lapsen kehitystä voidaan tukea parhaalla mahdollisella tavalla. Varhaiskasvatusta tulisi siis kehittää sellaiseksi, että se mahdollistaisi lasten ja aikuisen yhdessä työskentelyn lasten elämänpiiriin sisältyvien teemojen parissa. Tällöin lapset ja aikuiset saisivat tuntea yhteishenkeä, läheisyyttä toisiaan kohtaan sekä muodostavansa yhden ryhmän. (Karila ym. 2001, 175–179.)

Aikuisen tulee kunnioittaa ja antaa arvoa lasten käsityksille ja osallistumisaktiivisuudelle, mutta hänen ei pidä vältellä vastuutaan kasvattajana. Aikuisen on tiedettävä, mihin toiminnalla pyritään ja millaisia asioita lapsen tulisi oppia. Hänen tulee olla tietoinen lapsen kehityksellisistä tarpeista, nähdä kognitiivinen ja sosioemotionaalinen kehitys toisiinsa tiiviisti liittyvänä kokonaisuutena ja pyrkiä tukemaan sitä. Sekä Piaget että Vygotsky korostivat teorioissaan tunteiden ja tiedollisten toimintojen välistä suhdetta. Molemmista teorioista voidaan löytää toisiaan

täydentäviä näkökulmia, joiden avulla varhaiskasvatusta voidaan suunnitella ja toteuttaa. Lauritzenin mukaan molemmista teorioista voidaan poimia neljä ydinkohtaa, jotka ovat pikkulasten oppimisen ja opetuksen kannalta keskeisiä. Piagetin teoriassa näitä ovat tapa tutkia lasta hänen havaintojaan ja ajatuksiaan arvostaen, lapsen ajattelun muuttumista kuvaavat kehitysvaiheet, kognitiiviseen kehitykseen yhteydessä olevat leikin vaiheet sekä konstruktivismi, joka kertoo lapsen aktiivisesta tiedon rakentamisesta. Vygotskyn teoriassa korostuvat sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys kehityksessä, kielen käyttö psykologisena välineenä, ajatus lähikehityksen vyöhykkeistä sekä leikin merkitys lapsen kehityksessä. Tulevaisuudessa varhaiskasvatuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota taitojen ja kykyjen sijaan siihen, että kasvattaja pyrkii toimimaan lasten ajatusten ja ymmärryksen pohjalta. Leikki tulisi nähdä tärkeänä oppimisympäristönä, jota havainnoimalla aikuinen pääsee paremmin selville lapsen ajatuksista. (Karila ym. 2001, 177–179.) Varhaiskasvattajan ammattitaidon osa-alueisiin kuuluvat oppimaan oppimisen taito sekä ongelmanratkaisu- ja vuorovaikutustaidot, minkä vuoksi kasvattajan on toisinaan hyvä tarkastella omia toimintatapojaan kriittisesti ja pyrkiä kehittämään itseään (Järvinen ym. 2009, 181). Kehittelin ja ideoin tuokioita aina seuraavaksi kerraksi. Käytin myös monipuolisesti eri oppimistyytlejä tukevaa välineistöä, kuten CD-levyltä tulevaa taustalaulua, kuvakortteja, erilaisia soittimia, ääntä, liikettä, tanssia, kertomusta ynnä muuta. Huomasin omassa toiminnassani kuitenkin paljon kehitettävää, erityisesti vuorovaikutustaitojen osalta. Jatkossa aion myös kiinnittää enemmän huomiota antamieni ohjeiden selkeyteen, jotta lapsi saa rauhassa keskittyä tiettyyn asiaan kerrallaan. Uskon sen rauhoittavan koko ryhmän ilmapiiriä ja kykyä omaksua uusia asioita.

4 LAPSEN TUNTEIDEN JA EMPATIAKYVYN KEHITTÄMISESTÄ

4.1 Tunteiden kehittyminen 5-6-vuotiaalla lapsella

Lapsen kehitys koostuu fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen osa-alueista. Psyykkinen kehitys jakautuu kahteen osaan, jotka molemmat vaikuttavat toisiinsa: kognitiiviseen eli tiedollisten toimintojen kehitykseen sekä emotionaaliseen eli tunteiden kehitykseen. Kieli toimii ajattelun ja vuorovaikutuksen välineenä muodostaen perustan oppimisvalmiuksille. Tunteilla on puolestaan suuri merkitys ihmissuhteille, onnellisuudelle ja oppimiselle. Tunteet tarkoittavat ihmisen tunneperäisiä kokemuksia. Ihmiset tarvitsevat tunteita ollessaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, ja ne toimivat eräänlaisena viestinnän keinona. Tunteet vaikuttavat siihen, kuinka laadukkaita, pysyviä ja mielekkäitä ihmissuhteista kehittyä. (Järvinen ym. 2009, 49–53.) Tunteita ja järkeä ei kuitenkaan pidä ajatella vastakohtina toisilleen, sillä on olemassa myös tunneäly. (Nyyti ry, n.d.) Tunteiden ja kognition vuorovaikutusta kuvaava tunneäly koostuu kognitiivisista kyvyistä, joita ovat kyky tunnistaa ja ilmaista tunteita sekä käyttää tunteita ajattelun apuna, tunnepitoisen tiedon analysointi ja toisten ihmisten tunteiden säätteleminen. Tunneälyllä on yhteys optimismiin, eli myönteisiin tulevaisuuden odotuksiin sekä empatiakykyyn. (Nurmi & Ahonen & Lyytinen 2006, 186.)

Tunteet ovat jatkuvasti elämässä läsnä ja ne ohjaavat ihmisen toimintaa. Tunteet ovat ohimeneviä, aivan kuten ajatukset. Ihmisenä olemiseen kuuluu kyky tuntee kiukkua, syyllisyyttä, iloa ja surua. Iloa tuottaviin tunnekokemuksiin palaaminen tuo ylimääräistä voiman tunnetta ja energiaa. Menneisyys ja nykyhetki liittyvät vahvasti tunteiden kehitykseen. (Järvinen ym. 2009, 52; Nyyti ry n.d.) Lapsi tarvitsee tunne-elämänsä perustaksi läheisen ja luottamuksellisen suhteen ainakin yhteen aikuiseseen, jotta lapsi voi hänen seurassaan ilmaista kaikkia tunteitaan. Lapsen on tärkeää saada kokea erilaisia tunnetiloja, jotta hän oppii käsittelemään tunteitaan, sanoittamaan niitä ja purkamaan pahaa oloa pois keskustelemalla. Lapsi ottaa aikuisesta mallia tunnetaitojen oppimisessa, joten aikuisen on hyvä puhua tunteista niiden nimillä. (Järvinen ym. 2009, 52.) Ihminen on sosiaalinen olento ja tarvitsee yhteisöä ympärilleen jo lapsena, vain

siten hän voi saavuttaa parhaiten myös omat, yksilölliset tavoitteensa (Karila ym. 2001, 122).

Tunteiden kokeminen on yksilöllistä, minkä vuoksi tunteita ei voi lokeroida kielteisiin ja myönteisiin, oikeisiin tai väärin. Mikäli ihminen kykenee ilmaisemaan tunteitaan, hän voi yleensä hyvin, minkä vuoksi monet kielteisiksi määritellyt tunteet voivat edistää ihmisen hyvinvointia. Kaikilla ihmisillä on olemassa tietyt perustunteet, joista jokaisella omat johdonmukaiset kasvopiiirteensä. Tunteet voidaan havaita muun muassa kasvojen ilmeiden, eleiden ja käyttäytymisen perusteella. (Järvinen ym. 2009, 52–53; Repo & Virtanen & Seppälä 2004.) Havainnoin lasten tunteiden ja empatian esiintymistä tuokioiden aikana videomateriaalin perusteella. Käytin apuna kuutta perustunnetta, joita ovat ilo, suru, pelko, inho, viha ja hämmästys (Järvinen ym. 2009, 52–53; Repo & Virtanen & Seppälä 2004). Listasin nämä tunteet ja empatian allekkain, jonka jälkeen laskin lapsi ja tuokio kerrallaan kuinka usein kutakin yksikköä ilmenee. Lopuksi tein näistä yhteenveto-taulukon (taulukko 1).

Taulukko 2. Lasten tunteiden ja empatian ilmeneminen tuokioissa.

	tuokio 1 a b c d e f	tuokio 2 a b c d e f	tuokio 3 a b c d e f	tuokio 4 a b c d e f	yhteensä
ilo	3 1 1 - - -	- 1 1 1 - -	3 - - - 5 3	1 - 1 1 2 1	25
suru	- 1 - - - -	- - - - - -	1 - - - - -	- - - - - -	2
pelko	- 1 - - - -	- - - - - -	- - - - - -	- - - - - -	1
viha	- - - - - -	- - - - - -	1 - - - - -	- - - - - -	1
inho	- - - - - -	- - - - - -	1 - - - - -	- - - - - -	1
hämmästys	1 - - - - -	- 1 - 1 - -	1 - - - - -	- 1 - - - -	5
empatia	- 1 2 - - -	- - - 1 - -	- - - - 1 -	- - - - 1 -	5

a= lapsi 1, b= lapsi 2, c= lapsi 3, d= lapsi 4, e= lapsi 5, f= lapsi 6

Havaintojeni perusteella lapset kokivat laululeikkituokioiden aikana eniten ilon tunteita, toiseksi eniten hämmästystä ja kolmanneksi eniten surun tunteita. Lapset kokivat eniten iloa hassuttelusta, ja toiseksi eniten laulamisesta ja leikkimisestä. Iloa tuottivat myös mieluisa soitin tai laulun aihe, laulunsanojen oppiminen, positiivisen palautteen saaminen, tuokion alkaminen ja päättyminen, ohjaajan matkiminen sekä vanhempien

tuleminen yleisöksi heidän hakiessaan lapsia. Hämmästyttä aiheuttivat tuokioissa tapahtunut muutos, sekä ohjaajan kysymys siitä, haluaako lapsi tulla syliin lapsen ollessa rauhattomalla tuulella. Surun ja inhon tunne (tai paremminkin pitkästyminen) ilmenivät lauluhetken venyessä lapsen mielestä liian pitkäksi. Surua tuotti myös kompastuminen eräässä leikissä. Pelon tunne ilmeni jännityksenä kameraa kohtaan. Vihan tunne ilmeni lapsen joutuessa odottamaan vuoroaan. Jouduin välillä katselemaan videoita uudelleen, sillä lasten tunteiden ilmenemisessä tuntui olevan muutamassa kohtaa suuria eroavaisuuksia. Huomasin, että eräs lapsi osoitti tunteitaan niin pienin ilmein ja elein, etten ollut aluksi huomannut niitä.

Tunteiden lisäksi ihmisellä on monenlaisia pitkäkestoisia tunnetiloja eli mielialoja, esimerkiksi huolestuneisuus, tyytyväisyys ja surumielisyys. Ihmisillä on myös taipumus tuntea asioita tietyllä tavalla, eli heillä on erilaisia luonteenpiirteitä, kuten kateellisuus tai ujous. Sosiaalisia tunteita ovat puolestaan toisista välittäminen, halu hoivata, rakkauksen tai velvollisuuden tunne sekä häpeä, syyllisyys ja nolous. Päivähoitoryhmässä on usein sellaisia lapsia, joilla on hankaluuksia ilmaista tunteitaan ja toimia vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Usein sellainen lapsi, joka ei hallitse tunteitaan ja häiritsee muita, leimataan vaikeaksi lapseksi. Ongelmat tarvitsevat kuitenkin kehittyäkseen ja jatkuakseen otolliset olosuhteet, minkä vuoksi koko lapsen ympäristö tulisi nähdä kokonaisuutena. (Järvinen ym. 2009, 52–53.)

Lapsen käyttäytyminen on lapsen omasta näkökulmasta aina mielekästä, lapsella on syynsä käyttäytyä tietyllä tavalla. Jos lapsi kokee olonsa turvattomaksi, pelkät aikuisen antamat käskyt, kiellot ja kehotukset eivät tehoa, vaan kasvattajan tulisi olla tilanteessa myös emotionaalisesti eli tunteenomaisesti läsnä. Lapsi tarvitsee huomiota ja turvaa, toisinaan myös syliä. (Koivunen 2009, 48–50.) Keskustelimme lastentarhanopettaja Maijan kanssa siitä, voiko kiukuttelevaa lasta ottaa syliin, vai oppiiko hän siitä väärällä tavalla huomion saamista. Oman kokemukseni mukaan syliin ottaminen voi joskus rauhoittaa tilannetta, jolloin laulamista voidaan taas jatkaa, mutta aina se ei välttämättä toimi. Maija oli sitä mieltä, että jos joku lapsi häiriköi tilannetta, laulaminen tulisi keskeyttää ja häiriköimisestä keskustella, ja jatkaa vasta sitten. Oman kokemukseni mukaan jatkuva keskeyttäminen herpaannuttaa toisten lasten huomiota ja innostusta, ja tilanne voi latistua.

Patenttiratkaisua ei ole olemassa, vaan tilanteet täytyy käydä läpi tapaus- ja asiakohtaisesti. Tilanteet tulisi käydä läpi silloin, kun ne haittaavat työrauhaa ja varsinaista toimintaa. Lapsi saattaa koetella aikuisen rajoja tai hakea huomiota. Tapa, miten tilanne kannattaa ratkaista, riippuu lapsen sosiaalisesta kypsyydestä. (Nuutinen ym. 2003, 42–43.) Negatiivisen palautteen antamista tulisi minimoida, koska kielteinen palaute ei sisällä mallia siitä, miten lapsen pitäisi toimia. Joskus tehokkain tapa on jättää ei-toivottu käytös täysin huomioimatta. (Komi 2008.) Lastentarhanopettajan mukaan eräs toimiva keino on ottaa oikutteleva lapsi vierelleen ja ohjata lempeästi takaisin aiheen pariin.

Lapsen kyky säädellä omia tunteitaan ja toimintaansa kehittyy vuorovaikutuksessa. (Koivunen 2009, 50–51). Vuorovaikutus voi olla sekä tietoista että tiedostamatonta. Tietoinen vuorovaikutus eli kommunikaatio on usein kielellistä, kuten puhetta tai kirjoitusta, joka voi tapahtua myös puhetta tukevien ja korvaavien viestinnän keinojen avulla. Eleet ja ilmeet voivat olla tiedostettuja tai tietoisia. Tiedostamatonta viestintää ovat myös äänensävyt, ääntelyt, taukojen pitäminen, sävelkulkujen muuttaminen, hiljaisuus ja katseet. Mikäli sanallinen ja sanaton viesti ovat keskenään ristiriidassa, ihminen tulkitsee sanattoman viestin uskottavammaksi. (Ikävalko 2009.) Havainnoidessani omaa käyttäytymistäni videolta jälkeenpäin, huomasin osoittaneeni tuokioissa monenlaisia tunteita. Ohjaajana koin iloa Mörrimöykky tanssii – lauluun liittyvästä tanssista ja vartalon vääntelemisestä laulun sanojen mukaan. Minua nauratti myös oma hajamielisyyseni, kun laitoin vahingossa väärän laulun soimaan. Surulliseksi minut teki lumihiihtale-lauluun liittyvä haikeus lumihiihtaleen sulamisesta. Pelon tunteet ilmenivät teknisiin asioihin liittyvänä huolestuneisuutena. Pelkäsin eniten sitä, että kamerasta loppuu akku (kahdessa neljästä tuokiosta kamera oli siis pöydällä kuvaamassa). Kävin välillä varmistamassa, vieläkö nauhoitus on päällä. Videoita havainnoidessani huomasin, että huolestuneisuuteni näkyi ulospäin, enkä osannut ottaa niin rennosti, kuin olisin toivonut. Tiedostin, että ohjaustilanteet jännittivät minua, mutta yritin hymyillä ja olla rennosti. Ehkä oikeanlainen rentous tulee työkokemuksen myötä, kun ohjaustilanteisiin tottuu, eikä ota kaikkea niin vakavasti. Tilanne oli jännittävä myös siksi, että tiesin olevani kuvattavana, ja yritin saada aikaan mahdollisimman hyvän suorituksen, koska kyseessä on opinnäytetyö. Jälkeenpäin tulin ajatelleeksi, kumpi on todella tärkeämpää, prosessi vai produktio. Täydellistä suoritusta

tavoitellessa katoaa helposti tekemisen ilo; asia, joka on mielestäni todella tärkeä lasten kanssa työskennellessä.

Vuorovaikutustilanteissa puhutaan riittävän yhteisymmärryksen syntymisestä, koska täydellisen yhteisymmärryksen syntyminen on hankalaa ihmisten erilaisten taustojen, kokemusten ja tilanteen luomien edellytysten kautta. Kommunikointia ja vuorovaikutusta tukee se, että osapuolet ovat tilanteessa aidosti läsnä, vastaavat kommunikointiin ja mukauttavat ilmaisuaan toistensa kommunikointitarpeita vastaaviksi. (Ikävalko 2009.) Tutkimusten mukaan kasvatus vaikuttaa lapsen aivojen kehittymiseen. Mikäli lapsi jää vaille vuorovaikutusta, hänen aivokapasiteettinsa vähenee. Sitä vastoin luontevasti hymyilevä aikuinen jättää lapsen aivoihin pysyviä jälkiä, jotka auttavat lasta selviytymään stressaavista tilanteista myöhemmin elämässä. Suomalaisessa lastenkasvatuksessa on pitkään ihannoitu niitä lapsia, jotka eivät valita pienistä. Lasta on opetettu pärjäämään omillaan, eikä niinkään lohdutettu. Lapsen tarve saada hoivaa ja turvaa on syrjäytetty, mikä on osaltaan aiheuttanut lasten ongelmien kärjistymistä sekä masennuksen, ylivilkkauden ja oppimishäiriöiden lisääntymistä. (Koivunen 2009, 47–48.)

Aikuiset antavat auringon tavoin säteilyvoimaa lapsille, ja lapset heijastavat säteilyä takaisin. Lapsen myös lukevat aikuisen kasvoilta monenlaisia viestejä. Vaikka aikuinen ei olisikaan huolestunut tai vihainen, mutta jos hänen perusilmeensä on vakava, lapsi voi kokea, ettei aikuinen viihdy hänen seurassaan. Aikuisen tulisi hymyillä lapselle vuorovaikutustilanteissa, jotta lapsi kokisi olonsa turvalliseksi ja saisi itselleen siitä voimavaroja. (Paasolainen 2009, 9 & 11.) Katsellessani tuokioita videolta jälkepäin huomasin, että näytin usein huolestuneelta. Mietin liikaa teknisiä asioita ja sitä, onnistunko tehtävässä. Jos olisin tuolloin osannut hellittää kontrollia hieman ja laittaa itseni täysin likoon, tuokioista olisi tullut lapsille kokemuksena antoisampia.

Kasvattajan tulisi toimia lapselle ilon jakajana, lohduttajana ja rajoittajana, jolloin lapsi oppii asteittain hallitsemaan kielteisiä tunteitaan kuten surua, kiukkua ja pettymystä. Lapsi oppii samalla suuntaamaan toimintaansa ja tarkkaavaisuuttaan kuhunkin tilanteeseen sopivalla tavalla. Hyvin toimivassa lapsiryhmässä ilmapiiri on rauhallinen ja kiireetön, aikuiset ovat lasten käytettävissä, suhtautuminen lapsiin on empaattista, ja vuorovaikutussuhteita on lapsen kannalta riittävästi. (Koivunen, 50–51.) Lapsen

sosiaaliset taidot ilmenevät monella tavalla. Taitojen kehittyessä lapsi oppii kuuntelemaan, kysymään ja keskustelemaan toisten kanssa. Hän oppii pyytämään sosiaalista tukea toisilta ja toimimaan ryhmässä. Lapsi oppii välittämään toisista, luomaan ystävyyssuhteita ja ottamaan toiset huomioon. Lapsi kykenee myös osoittamaan ja hallitsemaan tunteita sekä noudattamaan sopimuksia ja sääntöjä ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Lapsen on hyvä oppia säätelemään erityisesti kielteisiä tunteitaan, jotta hän sopeutuisi yhteisön ja yhteiskunnan jäseneksi. (Järvinen ym. 2009, 57; Nurmi ym. 2006, 106.)

4.2 Empatiakyvyn kehittyminen 5-6-vuotiaalla lapsella

Empatia kuuluu moraalin ohella lapsen sosiaaliseen kehitykseen (Järvinen ym. 2009, 54). Sosiaalinen kehitys on lähellä persoonallisuuden kehityksen käsitettä. Niiden erona on se, että persoonallisuuden kehitykseen sisältyy persoonallisuuden rakenne ja sosiaaliseen kehitykseen kuuluu vuorovaikutuskäyttäytyminen. Sosiaalisessa kehityksessä on kyse yksilön sopeutumisesta yhteisöönsä, persoonallisuuden kehitys merkitsee yksilöllisyyden muotoutumista. Sosioemotionaalisuuden käsite tarkoittaa, että sosiaaliseen vuorovaikutukseen sisältyy tunteita. Lapsen on opittava sosiaalisia taitoja, eli valmiuksia ratkaista arjen ongelmatilanteita ja saavuttaa omia tavoitteitaan sellaisin keinoin, jotka johtavat myönteisiin seurauksiin erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, kuten leikkiin mukaan pääsemisessä. Lapsi tarvitsee tähän kykyä tuntea empatiaa eli toisten tunteiden, ajatusten ja aikomusten havainnointitaitoa sekä taitoa arvioida toimintansa seurauksia. Sosiaalisen käyttäytymisen perustana on konstruktivisuus, eli ulospäin suuntautuva mielijohdeiden ja tunteiden hallitseminen sekä toisten toiveiden ja omien toiveiden yhteensovittaminen sosiaalisessa toiminnassa. Jotta lapsi kykenisi ymmärtämään toisten tunteita, hänen täytyy oppia ymmärtämään ensin omia tunteitaan ja kyettävä ilmaisemaan niitä tilanteeseen sopivalla tavalla. Lapsen kognitiiviset taidot, minäkuva ja asema ryhmässä vaikuttavat siihen, miten hän onnistuu tunteidensa ilmaisemisessa. (Nurmi ym. 2006, 183, 54.) Huomasin, että osa lapsista ei tuntunut keskittyvän laulujen tarinoihin kovin syvällisesti. Näin ollen laulut eivät todennäköisesti koskettaneet heitä tunnetasolla niin paljoa, kuin ne olisivat voineet koskettaa, jos kaikki osapuolet (itseni mukaan lukien) olisivat olleet tilanteessa paremmin läsnä. Olisin voinut valita mukaan jonkun itselle oikein rakkaan laululeikin, kuten Prinsessa ruusu linnassa, Hyvin hiljaa tai Sairas karhunpoika. Sitä kautta laulut olisivat voineet

koskettaa lapsia enemmän tunnetasolla ja auttaa heidän eläytymistään laulujen tarinoihin. Olisin voinut myös ottaa rekvisiittaa mukaan, kuten roolivaatteita. Toisaalta pohdin, olisiko se mennyt enemmän roolileikin puolelle. Ehkä suhtauduin tuokioihin tietyllä tapaa liian vakavasti, mikä nakersi luovuuttani.

Empatialla tarkoitetaan taitoa ymmärtää toisen tunteita ja eläytyä niihin, eli kykyä asettua toisen asemaan. Moraali puolestaan sisältää käsitykset oikeasta ja väärästä. Sosiaalinen kehitys tarkoittaa psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden välistä vuorovaikutusta, joka alkaa lapsen syntyessä ja kehittyy koko elämän ajan. Sosiaalisen kehityksen perustaksi tarvitaan lapsuudessa syntyvää perusuottamusta, johon lapsi tarvitsee ainakin yhden ihmisen, johon voi turvallisesti kiintyä. ”Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi tuntee, että hänen tarpeisiinsa vastataan, hän saa rakkautta ja voi luottaa siihen, että aikuinen on tarvittaessa paikalla fyysisesti ja emotionaalisesti.” Lapsen itseluottamus kasvaessa hän uskaltaa tutkia, kysellä ja kokeilla asioita luottavaisesti. (Järvinen ym. 2009, 54; Koivunen 2009, 34–35.) Toisen kuunteleminen, itsensä ilmaiseminen, vuorotellen puhuminen ja aloitteen tekeminen ovat sosiaalisia perustaitoja, joiden harjaannuttamista tulisi tukea erityisesti alle kouluikäisen lapsen kasvatuksessa. Sosiaaliset taidot ilmenevät vuorovaikutustilanteissa toisen huomioon ottamisena sekä käytöstapojen, roolien, arvojen, asenteiden ja moraaliperiaatteiden noudattamisena. Lapsi oppii vähitellen itsehillintää ja itsekuria eli kykyä säädellä omia tunteitaan. Hän oppii ottamaan muut huomioon ja sopeuttaa tunnetilojaan ja käyttäytymistään erilaisiin tilanteisiin sopivalla tavalla. Lapsi oppii keinoja rauhoittaa itseään vaikeissa tilanteissa ja ilmaisemaan pahaa mieltään toisia vahingoittamatta. Lasta on tärkeä auttaa omien tunnekokemusten ja voimavarojen äärelle tarjoten lapselle erilaisia selviytymismalleja. Lapselta voi kysyä, miltä hänestä tuntuisi jäädä leikin ulkopuolelle, ja vanhempien kanssa olisi hyvä keskustella esimerkiksi jonkin lapsen kiusaamisen syistä ja siitä, kuinka lasta voisi tukea tuntemaan itsensä hyväksytyksi. (Järvinen ym. 2009, 54–56.)

Perhe on alle kouluikäisen lapsen tärkein sosiaalinen ja emotionaalinen ryhmä, joka toimii hänen kokemustensa välittäjänä ja jossa hän voi tuntea tulevansa hyväksytyksi. (Nurmi ym. 2006, 64). Empatian avulla myös kasvattaja voi tukea lapsen tunne-elämän kehittymistä. Usein lapsi ei kuitenkaan osaa tarkasti määritellä, mikä häntä huolestaa tai suututtaa, sillä lapsi sanoo yleensä ensiksi ratkaisun, jolloin huolenaihe voi jäädä

kertomatta. Kasvattajalta vaaditaan herkkyyttä tunnistaa lapsen itkun tai mielenilmauksen syy ja toimia lapsen kanssa. Empatian osoittaminen lähtee usein toisen sanoman toistamisesta, jolloin vastapuoli kokee tulleen ymmärretyksi. Tämän jälkeen tulisi ryhtyä purkamaan tilannetta. Empatia voidaan jakaa kahteen osaan: kognitiiviseen ja emotionaaliseen empatiaan. Kognitiivisessa empatiassa kasvattaja voi tietoisesti asettautua toisen asemaan ja suhtautua ongelmiin ammatillisesti. Tämä auttaa kasvattajaa ilman, että uupuu työssään, minkä vuoksi tähänkin kannattaisi pyrkiä. Emotionaalisessa empatiassa kasvattaja reagoi toisen tunteisiin pohtimatta asiaa tietoisesti ja ammatillisesti, jolloin hän ottaa osan toisen ongelmasta myös omaksi huolekseen. (Koivunen 2009, 34–35, 50.) Erään tuokion aikana yksi lapsista kompastui mattoon ja harmistui siitä niin, ettei halunnut osallistua seuraavaan laululeikkiin ja alkoi murjottaa. Kyselin häneltä, sattuiiko hänen jalkaansa ja kerroin, että hän voi levähtää hetken. Lastentarhanopettaja Maija jutteli hetken lapsen kanssa ja he tulivat siihen tulokseen, ettei pieni kompastuminen varmaankaan vaikuta laulamiseen. Lapsi unohti asian ja tuli mukaan laulamaan ja leikkimään. Lapsille toisinaan riittänee, että vaikka asia ei olisi suuri, heidän huolensa kuunnellaan, jonka jälkeen he voivat jatkaa toimintaansa.

5. LAULULEIKKIEN MERKITYKSESTÄ LAPSEN TUNTEIDEN JA EMPATIAKYVYN KEHITTÄMISEEN

5.1 Laululeikit musiikillisten elämysten tuottajina

Laululeikit ovat musiikilla leikittelemistä. Laululeikkejä on erityyppisiä: osassa laulu on pääosassa, toiset sisältävät paljon liikuntaa ja joissakin laulun sanoja kuvataan pääosin käsien liikkeillä. Tavallisen laulun voi myös muuntaa laululeikiksi kehittelemällä siihen leikkiosan itse. (Aulio 2009, 96.) Laulu on yksi musiikin perusalueista ja merkitsee toimintaa, jossa tieto ja tunne yhdistyvät taiteen välityksellä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Laulamisen erottaa puheesta siten, että yleensä ihmiset laulavat hieman hitaammin kuin puhuvat, ja lauletaessa säveltasoa on korkeampi kuin puhuttaessa. (Kossi-Saarela 2008.) Käytin laululeikkituokioissani lastenlauluja, eli lapsille sävellettyjä tai kansan parissa muotoutuneita lauluja. Lastenlaulut ovat helposti omaksuttavia sävelkulkujen ja rytmiikan kannalta, ja ne muodostavat oman, selkeästi tunnistettavan lajityyppinsä. Niiden sanoituksille on ominaista selkeän kielen ja loppusointujen käyttö sekä riimittely. Lastenlaulujen aiheina voivat olla satuhahmot, mielikuvitukselliset ja jännittävät tapahtumat sekä valistavat ja varoittavat tarinat. (Virtanen 2007.)

Lastenlaulut saivat alkunsa, kun kalevalamittainen laulu vaihtui uusiin kansanlauluihin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Lastenlaulu syntyi kehto- ja leikkilaulujen pohjalta. 1920-luvun lopulla äänilevyteollisuuden ja radiotoiminnan myötä lastenlauluihin alkoi tulla vaikutteita viihdemusiikista. 1950–1970-luvun lastenlauluista voi puolestaan tunnistaa revyy- ja elokuvasävelmiä. 1970-luvun alussa lastenlaulut kokivat useita uudistuksia: esimerkiksi lasten omat spontaanit laulut ja improvisoinnit saivat enemmän jalansijaa, ja lastenlauluja kehiteltiin uusien lastenrunojen pohjalta. 2000-luvulle tultaessa lastenmusiikista voidaan erottaa kolme pääsuuntausta, joita ovat vanhoista lauluista julkaistut uudet versiot, kansantietämykseen pohjautuvat laulut kuten perinnätarinat sekä nykyaikainen suuntaus, joka on saanut vaikutteita jazz-, rock- ja taidemusiikista, musikaaleista sekä oopperoista. (Virtanen 2007.)

Valitessani lauluja laululeikkituokioitani varten, pyrin huomioimaan lasten kiinnostuksen kohteita sekä vuodenajan. Lastentarhanopettajan mielestä oli hyvä, että valitsin lauluja, jotka sopivat kalenterillisesti sekä lapsiryhmää ajatellen. Laululeikkien valinta oli haastavaa, koska olin päättänyt jokaisessa tuokiossa samoja lauluja, jotta ne tulisivat lapsille tutuksi ja heidän reaktioitaan olisi helpompi seurata. Kaikkiin lauluihin ei ollut valmiita leikkiohjeita, joten kehittefin omia. Otin mukaan erityyppisiä laululeikkejä, joista ensimmäisessä tanssittiin iloisesti, toinen sisälsi pitkän opetuksellisen tarinan, kolmas sormileikin, neljäs englanninkielisen näytelmällisen leikin ja viidennessä korostui haikea ja kaunis tunnelma. Käytin monipuolisesti eri oppimistyyplejä tukevaa välineistöä, kuten CD-levyltä tulevaa taustalaulua, kuvakortteja, erilaisia soittimia, ääntä, liikettä, tanssia, kertomusta ynnä muuta. Kehittelein ja ideoin tuokioita aina seuraavaksi kerraksi.

Kohtasin erilaisia näkemyksiä siitä, millaisia lauluja alle kouluikäisten kanssa tulisi laulattaa ja miksi. Opettajan pedagogisia opintoja musiikin ja tanssin alalla opiskellut Marjut Kossi-Saarela kirjoittaa opinnäytetyössään (2008) ”Tietopaketti lasten kanssa laulaville aikuisille”, että opetettaessa lapsia laulamaan, laulujen tulisi olla tarpeeksi helppoja lapsille, jotta kaikkien paikalla olevien lasten olisi mahdollista osallistua laulamiseen. Kossi-Saarelan mukaan esimerkiksi hämähäkki-laulu yhdistettynä sormileikkiin on liian vaikea alle kouluikäisille, koska se vaatii lapselta pitkälle kehittynyttä hienomotoriikkaa, laulu on liian pitkä ja siinä on monimutkaiset sanat. Lastentarhanopettaja Maija oli sitä mieltä, että lasten oppimiskykyä usein aliarvioidaan. Hänen mukaansa vaikeampien laulujen hyvä puoli on se, että niiden kautta lapsille välittyy upeita tarinoita. Lisäksi vaihtelevuus on hyvästä, ettei aina lauleta samoja lauluja. Mielestäni Maijan näkökulma tukee ajatusta Vygotskyn lähikehityksen vyöhykkeellä toimimisesta. Varhaiskasvatukseen paljon vaikuttanut Piaget'n teoria iän liittämistä lapsen kehitysvaiheisiin ja liiallinen varovaisuus voivat johtaa lapsen kasvun mahdollisuuksien rajoittamiseen.

Musiikki tarkoittaa jatkuvaa ajallista prosessia, jonka perusilmaisumuotoja ovat rytmi, melodia ja harmonia (Helenius & Korhonen 2008, 180). Musiikkia pidetään taiteen muodoista henkisimpänä, eikä sille löydy fyysisestä maailmasta mitään vastaavuutta. (Jantunen & Rönneberg 1996, 166). Ihmisen kuunnellessa musiikkia hän pyrkii muuntamaan musiikin liikkeitä omaksi sisäiseksi liikkeekseen, jolloin hän kokee

musiikin liikuttavan häntä. Musiikki on ollut ihmiselle jo varhaisina aikoina luonnollinen toiminnan muoto, ja se on aina kuulunut ihmisen elämään esimerkiksi rytmien avulla. (Helenius & Korhonen 2008, 165–167.) Antiikin kreikkalaiset ajattelivat runouden, musiikin ja tanssin kumpuavan samasta lähteestä (Jantunen & Rönneberg 1996, 168). Kaikilla loruilla, runoilla ja hokemilla on todettu olevan merkitystä lapsen musiikillisen kehityksen kannalta (Piironen 2004, 110).

Suomalaisessa kulttuurissa musiikki ymmärretään vakavamielisemmin kuin useissa muissa kulttuureissa. Esimerkiksi suomen kielen sanaa ”soittaminen” vastaavat englannin kielen ”play” ja ruotsin ”spela” -termit, jotka tarkoittavat sekä leikkimistä että musiikin soittamista. Jos kuvittelisimme voivamme todella leikkiä musiikilla, kynnys musisointia kohtaan madaltuisi. Tällaiseen leikkittelyyn liittyy vastavuoroisuus, jossa keskeistä on jakaminen soittimilla, äänneillä tai liikkeillä, aikuisen halu astua samaan maailmaan lapsen kanssa ja tulkinta hänen toimintansa kommunikatiivisemmaksi. (Ahonen-Eerikäinen 1998, 94.) Laululeikkituokioiden jälkeen päätimme yhdessä lastentarhanopettajan kanssa jättää soittimet lasten käyttöön loppupäiväksi. Soittimet olivat ahkerassa käytössä, ja päiväkodin muita lapsia kiinnosti kovasti, mitä tuokioissa oli laulettu ja leikitty.

Lasta tulisi ohjata kuuntelemaan musiikkia keskittyneesti, antaen hänen kokea rauhassa erilaisia tunteita (Helenius & Korhonen 2008, 178–179, 214; Kossi-Saarela 2008.) Kiertävän erityislastentarhanopettajan Pirjo-Leena Koivusen (2009, 71-72) mukaan ohjaustilanne olisi hyvä aloittaa rauhoittumisella ja hiljaisuudella, ja lasten keskittymistä häiritsevät tekijät pitäisi poistaa ennen tuokion aloittamista. Järjestämässäni tuokioissa suurin keskittymistä häiritsevä tekijä taisi olla videokamera, jonka mukaan ottaminen mukaan tuokioihin oli välttämätöntä, jotta pystyin havainnoimaan ja analysoimaan tuokioita jälkepäin. Erityisesti kahdessa viimeisessä tuokiossa lapset olivat kiinnostuneita pöydällä kuvaavasta kamerasta ja halusivat esiintyä toisilleen ja katsoa, miltä kameran edessä ja takana näyttää. Toisinaan lastentarhanopettaja oli mukana kuvaamassa tuokioita, ja välillä jätin kameran pöydälle kuvaamaan itseksensä. Silloin, kun Maija oli mukana, ryhmänhallinta oli helpompaa. Se johtui luultavasti siitä, että lapset kokivat hänet auktoriteettisempänä henkilönä kuin minut, ja käyttäytyivät hänen läsnä ollessaan tottelevaisemmin. Jälkepäin tulin pohtineeksi, että olisin voinut esitellä kameran lapsille ja kuvata aluksi jotakin yhdessä.

Tuokioiden aikana ilmeni myös muita keskittymistä häiritseviä tekijöitä, esimerkiksi ovikellon soittoa ja toisten lasten kulkemista huoneen läpi, mutta niistä huolimatta pystyin kohtuullisesti pitämään huomioni lapsiryhmän toiminnassa. En kuitenkaan onnistunut tavoittamaan aivan samanlaista tunnelmaa, kuin lapsuuteni tuokioissa.

Lapsen kanssa pitäisi harjoitella erottamaan iloinen ja surullinen laulu ja erilaiset musiikin muodot kuten kehtolaulu, melodinen laulu, marssi ja tanssillinen laulu. Laulamissa lapsia tulisi ohjata laulamaan ilmaisurikkaasti ja vapautuneesti, ja rohkaista heitä kokeilemaan erilaisia tapoja käyttää ääntä. Laulun sanat tulisi lausua selkeästi ja tasaisesti, hengittäen säkeiden lomassa. Lasta tulisi opettaa laulamaan sekä hiljaa että kovaa ja laulaa sävelmiä sekä nopeasti että hitaasti. Ryhti tulisi pitää hyvänä, jotta ääni pääsee kulkemaan vapaasti. (Helenius & Korhonen 2008, 178–179, 214; Kossi-Saarela 2008.) Otin mukaan erityyppisiä lauluja, mutta en ohjaustilanteessa hoksannut kysyä lapsilta, minkä tyylinen laulu on kulloinkin kyseessä. Se olisi voinut auttaa lapsia eläytymään laulun tunnetilaan. Opetin lapsia laulamaan selkeästi, mutten pyytänyt pitämään ryhtiä hyvänä. Huomion kiinnittäminen tällaiseen asiaan olisi puolestaan voinut auttaa lapsia keskittymään paremmin. Uusien laulujen opettaminen tulisi sijoittaa tuokion alkuun, jolloin lasten keskittymiskyky on parhaimmillaan (Paasolainen 2009, 20–23). Olin tästä asiasta tietoinen suunnitteluvaiheessa, minkä vuoksi laitoin pisimmän (Jänöjussin mäenlasku) laulun tuokion alkupäähän.

Laulut tulisi aloittaa ja lopettaa yhtä aikaa (Helenius & Korhonen 2008, 178–179, 214; Kossi-Saarela 2008). Toisinaan joku lapsista aloitti laulun tai soittamisen ennenkuin olin ehtinyt itse aloittaa. Osa lapsista halusi esiintyä toisilleen ja käyttäytyä huomionhakuisesti. Minun olisi pitänyt katkaista tilanne aina siihen, ja aloittaa uudelleen vasta saatua ryhmäläiset jälleen keskittymään antamiini ohjeisiin. Lapset tulisi opastaa soittimien soittamiseen esimerkiksi hiljaisuusharjoituksella, jossa aikuinen antaessa merkin kaikki saavat soittaa omaa soitinta, ja toisesta merkistä soitto lopetetaan samanaikaisesti (Paasolainen 2009, 20–23). Luulen, että hiljaisuusharjoitus olisi voinut olla hyvä keino rauhoittaa lapsia. Lasten täytyy opetella soittimien käyttöä, sillä niitä on käsiteltävä varovasti ja ne soivat kauniimmin, kun niitä soitetaan oikealla voimakkuudella. Erityisesti triangelin käytössä sain opastaa lapsia kädestä pitäen, sillä osa lapsista puristi sitä aluksi niin, ettei se päässyt helähtämään kunnolla.

Tanssillisissa lauluissa tulisi hyödyntää käytettävissä olevaa tilaa, ja liikkeet tulisi opetella suhteuttamaan musiikkiin. Kuultuihin sävellyksiin tulisi opetella erilaisia askelkuvioita, kuten askel ja tömistys, tasa-askel ja kyykistys, käsien liikkeet ja taputus. Lapsia tulisi myös kannustaa suunnittelemaan osaamiinsa melodioihin omia liikkeitä. (Helenius & Korhonen 2008, 178–179, 214; Kossi-Saarela 2008.) Musiikilla on välitön suhde liikkeeseen, lauluun ja tanssiin, joten väsynyt tai stressaantunut lapsi voi hyötyä pienestä liikuntaleikistä musiikin lomassa, jolloin lapsi saa purettua sisäisiä jännitteitään liikkeeseen. Liikkuminen saa lapset viihtymään ja parantaa motivaatiota oppimista kohtaan, helpottaen samalla lapsen keskittymistä. (Helenius & Korhonen 2008, 167, 170–171; Paasolainen 2009, 20–23.) Lastentarhanopettajan mielestä olisin voinut ottaa laululeikkituokioideni alkuun jonkin pienen liikunnallisen leikin, jossa lapset olisivat saaneet purkaa ylimääräistä energiaansa, jolloin lasten keskittymiskyky olisi voinut olla parempi. Ajattelin, että Mörrimöykky tanssi- laululeikki toimisi energianpurkamisessa, mutta ehkä olisin voinut ottaa jonkun vielä vauhdikkaamman leikin tuokion alkuun.

Lapset ovat luonteeltaan ja temperamentiltaan erilaisia, minkä vuoksi lapsille tulisi tarjota vaihtelevasti erityylistä musiikkia. Lapsista voidaan tunnistaa neljä erilaista temperamenttia. Iloinen laulu voi ilmentää sangviinikkaa, hidas kehtolaulu flegmaatikkaa, päättäväinen marssi koleerikkaa ja hidas, surullinen tanssi melankolikkaa. Lapset kaipaavat sielulle sopivaa musiikkia, jota kuullessaan laululla on lapselle terapeuttinen vaikutus. Jos lapsen tunne-elämässä on vaikeuksia, hän voi hyötyä vanhojen laulun kertaamisesta. Musiikki herättää lapsessa uusia ajatuksia ja ideoita ja synnyttää mielikuvitushahmoja. Laulamalla, soittamalla ja kuuntelemalla musiikkia lapsella herää kiinnostus musiikkia kohtaan ja tarve myös kuunnella sitä. (Helenius & Korhonen 2008, 180–181; 171; Paasolainen 2009, 20–23.)

Laululeikkituokioitani seuranneen lastentarhanopettajan mielestä musiikin vaikutus lapsiin riippuu paljon ohjaajan valinnoista, sillä kaikki musiikki ei sovi kaikkiin tilanteisiin. Toisinaan hän huomaa selvästi, ettei joku lapsista jaksa keskittyä laulunsanoihin eikä tilanne ole sopiva, vaikka toisaalta sanat eivät aina niin kovin tärkeitä olekaan. Maija kertoi muistavansa omasta lapsuudestaan toisinaan tutun sävelen ja liittävänsä sen tiettyyn tapahtumaan tai ihmiseen. Hänen mukaansa yleensä lapset nauttivat musiikista, erityisesti silloin kun tilanne on sopiva ja musiikki on lapselle oikeanlaista. On myös tärkeää, että lapselle annetaan mahdollisuus nauttia erityyppisistä

musiikkityyleistä ja -lajeista. Lastentarhanopettaja itse käyttää esimerkiksi musiikkimaalauksessa Enyan musiikkia.

Laululeikit hyödyttävät kansallista kasvatusta, sillä erityisesti kansanlaulut johdattavat lapsen oman kulttuurin pariin ja kehittävät lapsen kykyä ymmärtää musiikkia. Toisaalta kansanperinteen merkitystä on hankala arvioida, koska yhteiskunnalliset pyrkimykset ohjaavat jatkuvasti etsimään uutta. (Helenius & Korhonen 2008, 173–176, 192–193). Lapsen haasteena on päästä vähitellen sisälle kulttuuriinsa, mikä tapahtuu omaksumalla kulttuurille tyypillisiä välineitä. Lapsi tarvitsee tällaisia välineitä havainnoidakseen maailmaa ja päästäkseen vuorovaikutukseen sen kanssa sekä oppiakseen toimimaan vallitsevassa ympäristössä. Omaksuakseen kulttuurisia välineitä lapsi tarvitsee vuorovaikutusta aikuisen kanssa. Aikuisen rooli on merkittävä erityisesti lapsen motivaation tukemisessa, sillä lapsilla on taipumus jäljitellä sellaisia aikuisia, joista he pitävät. (Karila & Kinon & Virtanen 2001, 192–193.)

Lastentarhanopettaja kertoi käyttävänsä musiikkia hyvin monessa tilanteessa. Vaikka päiväkodissa on viikoittaiset laulutuokiot, musiikki on osa päiväkodin jokapäiväistä touhuilua. Musiikkia käytetään esimerkiksi rentoutumistilanteissa ja siirtymävaiheissa. Usein iltapäivisin lastentarhanopettaja istuu sohvalla lasten kanssa laulukirja kädessään laulellen. Myös taidetuokioissa hän käyttää musiikkia apuna lasten inspiroimisessa ja keskittymisessä. Kokemukseni mukaan lastentarhassa käytetään musiikkia päivittäin esimerkiksi ruoan jälkeisellä lepoaikaan. Laulutuokioita järjestetään melko paljon, mutta lapset pääsevät melko harvoin kokeilemaan soittimilla soittamista. Laululeikkituokioideni jälkeen sain luvan jättää soittimet lasten ulottuville, minkä seurauksena tytöt innostuivat niistä, ja järjestivät keskenään soittotuokioita yhden heistä toimiessa kapellimestarina.

5.2 Laululeikit lapsen kehityksen ja oppimisen tukena

Leikit voidaan jakaa ohjauksen kannalta kahteen ryhmään: luoviin leikkeihin sekä sääntöleikkeihin, joihin muun muassa laululeikit kuuluvat. Sääntöleikit luodaan lapsia varten, luovia leikkejä ovat puolestaan lasten itsensä luomat leikit. Ohjatuissa leikeissä kasvattaja päättää leikin sisällön, paikan ja leikkikaverit. Kuitenkin myös sääntöleikeissä pyrkimyksenä on hyödyntää lasten omia ideoita, jotta leikin kautta

voidaan ruokkia lasten innostusta oppia uusia asioita. (Karila ym. 2001, 233–234; Koivunen 2009, 41.) Sveitsiläisen kehityspsykologin Jean Piaget'n mukaan leikin kehitys etenee vaiheittain vauva-ian harjoitusleikin kautta symboli- eli roolileikiksi, ja siitä edelleen sääntöleikiksi (Hyvärinen 2009). Sääntöleikit voidaan ryhmitellä sen mukaan, millaisia taitoja ne kehittävät. Sääntöleikeistä löytyy sosiaalisia, kognitiivisia ja motorisia taitoja kehittäviä leikkejä, itseluottamusta ja itsetuntoa kehittäviä leikkejä, ryhmähenkeä kasvattavia leikkejä sekä leikkejä aggressiota vastaan. (Masko & Rauas 2008.) Lapsi alkaa nauttia sääntöleikkien leikkimisestä 5-6-vuotiaana, jolloin hän alkaa ymmärtää sääntöjen merkityksen ja pystyy noudattamaan sääntöjä (Järvinen ym. 2009, 69).

Musiikkipedagogi Tuuli Paasolaisen mukaan lapsille tulisi luoda selkeät ja turvalliset rajat, joiden sisällä he saavat opetella asioita. Rajoja ovat esimerkiksi kuunteleminen, oman vuoron odottaminen, toisten kunnioittaminen ja toimiminen kuten on sovittu. (Paasolainen 2009, 9.) Koivusen mukaan aikuisen ei tulisi sallia sääntöjen rikkomista, sillä jos lapset huomaavat, että kasvattaja antaa rikkoa sääntöjä, he tekevät sitä enemmänkin. Kasvattajan tulisi johtaa tilannetta ilman lasten käskemistä, kieltämistä tai huutamista, luottaen itseensä ja herättäen näin lapsissa turvallisuuden tunteen. (Koivunen 2009, 71–72.) Aikuisen rooli ei ole helppo, koska hänen täytyy olla iloinen ja leikkisä toimien samalla auktoriteettina lapsille (Lindqvist 1998, 28). Mielestäni tässä kiteytyy hyvin lapsiryhmän ohjaamisen vaikeuden ydin, koska jokainen ohjauskerta ja vuorovaikutustilanne on ainutlaatuinen, ja aikuinen joutuu tasapainottelemaan leikkisän ja auktoriteettisen puolensa välillä. On oltava samaan aikaan innostava, hauska ja ymmärtäväinen ja kuitenkin pidettävä huolta siitä, että ryhmä toimii sääntöjen mukaisesti. Säännöt ovat usein niin sanotusti "veteen piirrettuja viivoja"; aikuinen joutuu pohtimaan, missä menee raja ja millainen käytös on vielä sallittua. Oma käytöstään joutuu jatkuvasti peilaamaan lasten käytökseen. Aikuisen on oltava jatkuvasti tuntosarvet herkkänä sille, mitä ryhmän sisällä tapahtuu.

Laululeikkien avulla lapsen on mahdollista oppia käsitteitä sekä erilaisia tietoja ja taitoja, kuten lukumäärää, nimiä, aikakäsitys, kehonkuva sekä tunnekäsitteitä (Ahonen-Eerikäinen 1998, Liite 2). Ollessani vaihto-oppilaana Tanskassa kävimme musiikkitunnilla läpi oppimisen elementtejä. Musiikkipedagogi Johanne Hempelin mukaan niitä on neljä: to be able to (kyetä tekemään jotakin), experience (kokemus), enjoy (nauttia jostakin) sekä understanding (ymmärtäminen). (Hempel 2008.)

Mielestäni onnistuin kolmessa näistä kohtuullisen hyvin. Kerroin lapsille aina tuokioiden ja kunkin laulun alussa, mitä tulee tapahtumaan, pyrkien antamaan heille mahdollisimman selviä ohjeita. Englanninkielisessä laulussa tarkistin, että kaikki ymmärtävät, mistä laulussa kerrotaan. Sen sijaan laululeikkittämisestä nauttimisen osuutta olisin voinut lisätä, sillä taisin olla tuokioiden aikana liiankin perusteellinen ja järjestelmällinen. Tällöin oma rentoutumiseni olisi todennäköisesti välittynyt myös lapsiin. Koska lasten keskittymiskyky on rajallinen, olisin voinut jättää pisimmistä lauluista säkeistöjä pois. Laulujen tarinallisuus olisi kärsinyt, mutta lasten mielekkyys säilynyt paremmin. Olisin voinut myös mennä suoremmin asiaan, selittäen vähemmän, jolloin lapset olivat saaneet oppia tekemisen kautta. Toisaalta leikkiä arvioidaan liikaakin sen hyödyllisyyden ja oppimistulosten kannalta, joita lapsen toivotaan leikin kautta saavuttavan. Toisinaan leikki olisi hyvä nähdä myös oppimisen vastakohtana, ylimääräisenä energian purkamisena ja ”vain leikkinä” (Helenius & Korhonen 2008, 100).

Tunnetun venäläisen psykologin Lev Vygotskyn mukaan leikin tärkeimpiä osatekijöitä ovat kuvitteellinen tilanne ja siihen liittyvät säännöt, roolit ja jäljittely. Sanojen merkityksistä muodostuu lapsille sääntöjä, jotka ohjaavat leikkiä. (Karila ym. 2001, 167–170.) Leikki on toimintaa, jossa lapsi on aktiivisesti mukana oppien uusia asioita ja muovaten vanhoja tietorakenteitaan (Kalaoja 2003). Leikki kehittää lapsen mielikuvitusta opettaen kuuntelemaan toisia, mutta luottaen vähitellen omaan arviointikykyynsä. Lev Vygotskyn mukaan leikki luo lapselle lähikehityksen vyöhykkeen, mikä tarkoittaa aktuaalisen kehitystason ja potentiaalisen kehitystason väliin jäävää aluetta. Aktuaalinen kehitystaso tarkoittaa lapsen nykyistä taitotasoa ja potentiaalinen kehitystaso sellaista osaamista, johon lapsi yltää itseään taitavamman henkilön ohjauksessa. Kun lapsi toimii yhdessä häntä kehittyneemmän henkilön kanssa, hän pystyy suoriutumaan tehtävistä korkeammalla tasolla kuin hänen on mahdollista toimiessaan yksin. Lähikehityksen vyöhykkeellä toimiessaan lapsi onnistuu siis suoriutumaan monimutkaisemmista tehtävistä, kuin mitä hänen sen hetkisen kehityksensä perusteella voitaisiin olettaa. (Karila ym. 2001, 99, 167–170.) Vygotski on osuvasti todennut: ”*Minkä teen tänään aikuisen kanssa, sen teen huomenna yksin*” (Järvinen ym. 2009, 173). Lähikehityksen vyöhykkeellä toimittaessa lapsen ajattelussa tapahtuu psyykinen prosessi, sisäistäminen. Jokainen lapsen kulttuuriseen kehitykseen liittyvä toiminta ilmenee kahdella tasolla: ensin lapsi suorittaa asian yhteisesti (sosiaalinen taso) ja myöhemmin yksilöllisesti (psyykinen taso). Tämän vuoksi

yhteisen toiminnan, ohjaamisen ja lasten avustamisen tulisi tapahtua näyttämällä, tekemällä ohjaavia kysymyksiä ja tuomalla esiin ongelmanratkaisun alkeellisia elementtejä. (Karila ym. 2001, 168–170.)

Askartelimme lasten kanssa Jänöjussin mäenlasku- laulua varten tarinan kulusta kertovia kuvakortteja, jotka kävimme yhdessä läpi ensimmäisellä kerralla. Tarkoituksenani oli tehdä laulua tutummaksi lapsille. Lapset katselivat kortteja kiinnostuneina. Mielestäni se toimi hyvin, koska lapset saivat kuvien kautta jo muutamalla silmäyksellä käsityksen tarinan kulusta. Näin jälkeenpäin ajatellen, olisin voinut antaa lasten piirtää jokaisesta tuokion laulusta jonkin kuvan, jolloin tarinat olisivat kenties jääneet kuvien kautta elämään enemmän heidän mielissään ja auttanut samalla lapsia kokonaisuuden hahmottamisessa.

Lauloimme laulun kaanon-lauluna, jonka jälkeen lauloimme ensimmäisen säkeistön vielä yhdessä. Erästä tuokiota varten olin kirjoittanut laulun sanat tikkukirjaimilla suurille paperiarkeille, ja ripustanut ne seinälle lasten katseen korkeudelle, jotta he voisivat seurata laulun sanoja sieltä. Se ei toiminut kovin hyvin, koska laulun sanat olivat niin pitkät, eivätkä lapset jaksaneet seurata niitä kuin puoleenväliin saakka. Kysyin lapsilta, miten laulusta saisi kiinnostavamman, jolloin eräs lapsi vastasi, että ”no jos se olis siili, joka laskee”. En kuitenkaan muuttanut tarinan päähenkilöä siileksi, koska tuolloin ajattelin, että meillä oli jo yksi siileistä kertova laulu. Ehkä sitä olisi voinut sittenkin kokeilla. Viimeisellä kerralla annoin lapsille laulun aikana vihjeitä siitä,

miten laulu jatkuu. Se toimi hyvin, ja motivoi lapsia laulamaan ja muistelemaan tarinan kulkua.

Vygotskyn kulttuurihistoriallisen teorian mukaan kaikki lapsen tieto on sosiaalista. Hänen mukaansa kehitys ei etene vaiheittain, vaan toimintaan perustuvien kehitysjaksojen avulla sosiaalisten tilanteiden kautta. Tällaisia tilanteita (toiminnan tyyppejä) ovat vauvaiässä emotionaalinen vuorovaikutus aikuisen kanssa, 2-3-vuotiaana esineellinen toiminta, 3-6-vuotiaana roolileikki ja kouluun siirryttäessä oppimistoiminta. Kehitys kertoo laadullisesta muutoksesta sosiaalisessa tilanteessa, ja laadullinen muutos (siirtymä) toiminnan tyypistä toiseen syntyy ristiriidasta, jonka toiminta aiheuttaa. Lapsi esimerkiksi haluaisi toimia aikuisen tavoin, muttei kykene siihen, jolloin leikki voi ratkaista ristiriidan. Vygotskyn mukaan lapsen kehitykseen vaikuttavat hänen sosiaalinen, kulttuurinen ja historiallinen ympäristönsä, minkä vuoksi lapsen kehitys on hänen synnyin- ja elinympäristönsä tuotetta. Lapsi sisäistää ympäristönsä tuottamat kulttuurin arvot ja kanssakäymisen tavat tuoden samalla vuorovaikutukseen omia erityisiä piirteitään. Kasvatusprosessissa sekä oppija, opettaja että heidän rakentamansa ympäristö ovat kaikki aktiivisia. Vygotskyn mukaan kehitys, oppiminen ja opetus kulkevat rinnakkain. Mikä tahansa kasvatus ei kuitenkaan tue kehitystä, vaan kasvatuksen tulee kulkea kehityksen edellä, jolloin kasvatus aktivoi lähikehityksen vyöhykkeellä sijaitsevia kehitysprosesseja. (Karila ym. 2001, 168–170.)

Jean Piaget'n konstruktiiivisen teorian mukaan ihmisen toimintaa säätelevät pyrkimys luoda jäsentyneitä kokonaisuuksia ja pyrkimys sopeutua ympäristöön. Lapsen tietorakenteet kehittyvät eli jäsentyvät ja lapsi tulkitsee tilanteita hallitsemiensa skeemojen eli ajattelumallien avulla. Lapsen ymmärrys on sidoksissa hänen tietorakenteisiinsa, jotka kehittyvät sensomotorisen järjestelmän avulla. Kasvu ja kypsyminen määrittävät lapsen kehitystä, mutta lapsi laajentaa ymmärrystään maailmasta toimiessaan ympäristönsä kanssa. Piaget'n mukaan lapsen kehitys etenee järjestelmällisesti vaiheittain, mutta tietorakenteet käyvät matkan varrella läpi useita muutoksia. Ensimmäisten kahden vuotensa aikana lapsi on omaksunut tietoa aistijärjestelmiensä ja motorisen toiminnan kautta sekä rakentanut tietoa esineistä ja tilanteista. 2-7-vuotiaana lapsi elää esioperationaalista kautta halliten erilaisia symboleita ja sanastoa, jonka ansiosta hän pystyy hyödyntämään menneitä kokemuksiaan. Symboleihin sisältyy sekä kehollisia aistimuksia että fyysisiä kuvia. Lapsen looginen päättely ei ole vielä kovin johdonmukaista, ja ajattelu on yhteydessä

havaintoihin. Lapsen ajattelu on egosentristä, eli hän ei kykene asettumaan toisen henkilön asemaan eikä siten kykene osoittamaan empatiaa toisia kohtaan. Lapsen tehtävänä on tasapainoprosessin läpikäyminen, eli hänen tulee jäsentää tietoa ja sopeutua paremmin ympäristöönsä. Tasapainoprosessi sisältää vuorottelua kahden toisiinsa liittyvän mutta vastakkaisen prosessin avulla, joita Piaget kutsuu assimilaatioksi ja akkommodaatioksi. Assimilaatiossa lapsi liittyy uuden tiedon osaksi aiemmin oppimaansa, ja akkommodaatiossa lapsen on muutettava käyttäytymistään ja tietorakenteitaan siten, että ne vastaavat todellisuutta ja lapsi kykenee hallitsemaan uuden tilanteen. Lapsi joutuu käymään läpi epätasapainotiloja, koska hänen nykyisyyttä koskeva käsityksensä on ristiriidassa hänen fyysisen tai sosiaalisen ympäristönsä kanssa. Koska lapsi haluaa ratkaista ristiriidan, epätasapainotilat kasvattavat lasta psyykkisesti. Epätasapainotilat voivat syntyä itsestään, ja kasvattaja voi myös aiheuttaa niitä tietoisesti. Piaget'n mukaan oppiminen tapahtuu lapsen kehityksen ja hänen aktiivisuutensa asettamissa rajoissa. Aikuisilla ei ole suurta merkitystä lapsen oppimisessa, vaan se voi olla jopa haitaksi. Vanhempi sukupolvi ja auktoriteetit saattavat ehkäistä lapsen normaalia kehitystä välittäen lapselle uskomuksia ja käyttäytymissääntöjä, jotka ehkäisevät lasta rakentamasta omaa sisäistä tietoaan. Tosin myöhemmin Piaget myönsi sosiaalisen välittymisen olevan jossakin määrin tärkeää lapsen oppimiselle. Vuorovaikutus toisten lasten kanssa voi johtaa tiedollisiin muutoksiin esimerkiksi moraalikäsityksessä. Piaget'n mukaan leikin kehitys alkaa sensomotorisen kauden harjoitteluleikistä. Esioperationaalisella kaudella leikki muuttuu vähitellen symbolileikiksi, josta leikin kehitys jatkuu myöhemmin konkreettisten operaatioiden kauden sääntöleikeiksi. Tutkimustulokset ovat osoittaneet sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikuttavan myönteisesti oppimiseen. (Karila ym. 2001, 158–163, 173).

5.3 Laululeikit 5-6-vuotiaan lapsen tunteiden ja empatiakyvyn kehittämisessä

Viisivuotiaana lapsen sosiaalinen ja emotionaalinen kasvu etenevät harppauksittain nopeaa tahtia, jolloin lapsi tarvitsee ympärilleen rajoja ja sääntöjä. Lapsi oppii vähitellen ilmaisemaan tunteitaan yhä selkeämmin, ja hänen käytöksensä alkaa tasoittua aiempiin vuosiin verrattuna. Viisivuotias on kiinnostunut siitä, kuka hän on, ja vertailee itseään toisiin. Lapsi kykenee tuntemaan myötätuntoa toisia kohtaan, vaikkei osaakaan

vielä asettaa toisten tarpeita omiensa edelle. Lapsen minäkuva ei ole enää yhtä minäkeskeinen kuin pienempänä, vaan maailma on laajentunut yhä monipuolisempiin sosiaalisiin ympyröihin, kuten päiväkotiin. Lukeminen ja tarinoiden kuunteleminen edistävät empaattisuutta lapsen yrittäessä samaistua henkilöhahmon asemaan ymmärtää toisen hahmon tunteita. (Murphy 2010, 112–117, 127–129.) 5-6-vuotiaan lapsen tunteet ailahtelevat: lapsi haluaisi toisaalta olla pieni ja saada hoivaa, mutta toisaalta hän sopeutuu asioihin nopeasti ja tekee omia aloitteita. Lapsen hiljalleen heräävä itsekritiikki voi saada hänet tuntemaan epäonnistumisen pelkoa. Lapsi käyttää vahvasti mielikuvitustaan ja luovuuttaan alkaen ymmärtää totuuden ja mielikuvitusmaailman välisen eron. 5-6-vuotiaana lapsi omaa jo hyvät yhteisleikki- ja neuvottelutaidot. Sääntöleikeissä lapsi nauttii tietystä kaavasta, jonka mukaan leikki etenee. Leikit, joissa on selkeät rajoitukset, säännöt ja seuraukset, kehittävät lapsen kykyä omaksua sääntöjä. Leikki harjaannuttaa lasta niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisesti, minkä vuoksi leikkiä ei pitäisi ajatella lapsen työnä vaan kehitystehtävänä. (Järvinen ym. 2009, 62–65; Murphy 2010, 114–117; Nurmi ym. 2006, 61-64.)

Leikkihetket ovat kasvattajalle hyviä tilanteita havainnoida lapsia, ja tutustua heihin paremmin (Koivunen 2009, 41). Laululeikit kehittävät lasten keskittymiskykyä, taitoa vuorotella, sääntöjen noudattamista sekä kykyä muodostaa sisäisiä mielikuvia. Ryhmän sisällä lasten leikkitaidoissa, keskittymiskyvyssä ja temperamentissa voi olla suuria eroja, minkä vuoksi osa lapsista tarvitsee kasvattajan opastusta leikkitalanteissa. (Koivunen 2009, 41; Nurmi ym. 2006, 62). Tuokioita pitäessäni huomasin, että lasten keskittymiskyvyssä on suuria eroavaisuuksia. Lasten keskittymiskyky tapahtui nousuja ja laskuja tuokioiden aikana, mutta suurimmillaan keskittyminen näytti olevan tuokioiden alussa ja heikoimmillaan tuokion loppupuolella. Tutkimustulosteni perusteella kasvattaja voi tukea lasten keskittymistä valitsemalla lapsen ikä- ja kehitystasolle sopivia lauluja, olemalla tilanteessa emotionaalisesti läsnä sekä luomalla lapsille luottamuksellisen ja turvallisen ilmapiirin, jossa lapsilla on mahdollisuus ilmaista tunteitaan.

Leikki edistää sosiaalisten taitojen kehitystä, koska leikkiminen edellyttää lapselta kykyä ymmärtää ja havaita, mitä toiset kokevat. (Nurmi ym. 2006, 64.) Havaintojeni perusteella kaksi kolmasosaa lapsista osoitti empatiaa järjestämieni laululeikkituokioiden aikana. Eniten empatiaa lapset osoittivat tilanteissa, joissa toinen lapsi ei olisi jaksanut keskittyä toimintoon. Pohdin, täytyykö lapsen käyttäytyä

häiritsevästi saadakseen huomiota. Yhteiskunnassamme täytyy jatkuvasti suorittaa jotakin, ajatteluamme ja toimintaamme kahlitsee näennäinen kiireen ilmapiiri. Kiltit ihmiset eivät tule huomatuiksi, koska meillä ei ole riittävästi aikaa huomioida heitä. Jos haluaa huomiota ja empatiaa osakseen, täytyy siis käyttäytyä häiritsevästi.

Lapset oppivat sääntöleikkien kautta ratkaisemaan ristiriitoja kuuntelemalla toisia sekä välttämään aggressiivista käyttäytymistä, mikä puolestaan lisää leikkijöiden innostusta. Lapsi kokee myös emotionaalista kiintymyssuhdetta hoitajiinsa, mikä vahvistaa lapsen halua toimia vuorovaikutuksessa toisten leikkijöiden kanssa. (Nurmi ym. 2006, 64.) Eräs lapsi käyttäytyi erään tuokion alussa hyvin häiritsevästi, eikä noudattanut annettuja ohjeita. Hän alkoi ikään kuin leikkiä omaa leikkiä leikkituokion sisällä, toimien hullunkurisesti odottaen aina ohjaajan vastareaktiota. Kesken laululeikkituokion hän kuitenkin kyllästyi tähän peliinsä, kävi halaamassa minua ohjaajana lämpimästi ja käyttäytyi lopputuokion ajan hyvin. Koin sen empatian osoituksena, ikään kuin lapsi olisi ilmaissut kiitoksensa hänen kujeilunsa kestämisestä.

Laululeikkien kautta lapsi oppii yhteistoiminnallisuutta ja ryhmätyöskentelyä sekä sääntöjen mukaan toimimista. Lapsi myös näkee oman suorituksensa vertaisryhmässä ja saa käsityksen taidoistaan ja osaamisestaan. (Nuutinen ym. 2003, 22.) Yhteisillä leikkihetkillä kasvattajan tulisi suoda lapselle mahdollisuus kokea onnistumisen kokemuksia suunnittelemalla toiminnot lapsen ikä- ja kehitystasoon sopivaksi, sillä onnistumisen kasvattaa lapsen motivaatiota ja tehostaa siten myös oppimista. (Koivunen 2009, 38–39). Aikuisen tapa hahmottaa maailmaa ja ratkoa sen ongelmia on lapselle usein outo ja siksi lapsi ei osaa vastata aikuisen kysymyksiin. Aikuisen täytyy harjoitella ymmärtääkseen lapsen puhetta, ajatuksia ja kysymyksenasetteluja. (Honkala, Sundström & Tuominen 2005.) Venäläisen kirjallisuustieteilijän Tsukovskin mukaan lapset suhtautuvat kieleen runollisesti nauttien loruista ja riimittelystä. Lorujen sisältämät hassut ja nurinkuriset asiat, jotka poikkeavat totutusta, laajentavat lasten tietoa todellisuudesta. Leikin kautta lapsi oppii antamaan uusia merkityksiä asioille. (Lindqvist 1998, 25.)

Vygotskyn mukaan leikki luo lapselle opetuksen tavoin useita lähikehityksen vyöhykkeitä. Sanoille annetut merkitykset muodostuvat leikkiä ohjaaviksi säännöiksi, jolloin lapsi joutuu kamppailemaan leikin sääntöjen ja omien mielitekojensa välillä. Lapsen noudattaessa sääntöjä hän kykenee hillitsemään itsensä toimimalla päinvastoin

kuin tahtoisi. Sääntöjen noudattaminen tuntuu lapsesta mielekkäältä etenkin silloin, jos hän on saanut olla mukana sääntöjä sovittaessa. Lapsi kykenee aikuista jäljittelemällä ylittämään arkipäivän osaamisensa, mikä luo myös lähikehityksen vyöhykkeen lapselle. Samalla lapsi voi omaksua uusia motiiveja eli syitä tehdä asioita sekä uudenlaisia asenteita opetettavia asioita kohtaan. (Karila ym. 2001, 168–170.)

6. METODOLOGINEN OSIO

6.1 Tutkimusmenetelmät, -prosessi, -kysymykset ja -joukko, analyysimenetelmät, tutkimuksen luotettavuus ja tutkimusetiikka

Toteutin opinnäytetyöni kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, jossa tutkitaan elämismaailmaa, ja sen keskiössä ovat merkitykset. Laadulliseen tutkimukseen kuuluu monia erilaisia perinteitä, lähestymistapoja sekä aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä ihmisen ja hänen elämänsä tutkimiseksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Menetelmänä käytin toimintatutkimusta, mikä tarkoittaa asioiden muuttamiseen ja kehittämiseen tähtäävää prosessia, jonka pyrkimyksenä on tarjota arkeen uudenlaista ymmärrystä ja kehittää työelämän ammattikäytäntöjä. Toimintatutkimuksen periaatteina on, että tutkimus liittyy ihmisiin ja heidän sosiaalisiin ryhmiinsä. Toimintatutkimuksen tulisi olla käytännönläheinen, järjestelmällisesti ongelmanratkaisua kohti etenevä tutkimus, jossa teoreettinen tutkimus ja käytäntö yhdistyvät ja ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Tyypillisesti toiminta ja tutkinta tapahtuvat samanaikaisesti, ja tutkimuksesta saadaan suoraa käytännöllistä hyötyä. (Kajaanin ammattikorkeakoulu 2009.) Työssäni aloitin tutkimuksen ja toiminnan samanaikaisesti, koska halusin päästä nopeasti toimintaan, järjestämään tuokioita lapsille. Näin jälkeenpäin ajatellen, jos minulla olisi ollut se tieto, joka minulla on nyt ryhtyessäni suunnittelemaan tuokioita, olisin osannut suunnitella toiminnan kohdennetummin lasten tunteita ja empatiakykyä ajatellen.

Tutkimusprosessiin kuuluvat suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektointi. Nämä vaiheet seuraavat toisiaan sykleittäin, ja tutkija pyrkii kehittämään toimintaansa joka kierroksella (Linturi, 2003.) Toimintatutkimuksen tavoitteena on pyrkiä ajattelemaan reflektiivisesti ja kehittää toimintaa sen avulla. Reflektoisessa ihmisen näkee oman toimintansa ja ajattelunsa uudesta näkökulmasta, ikään kuin ulkopuolisen silmin. Reflektion tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään oman ajattelunsa ja toimintansa syitä. (Heikkinen & Huttunen & Moilanen 1999, 36.) Toteutin työni sykleittäin, sillä suunnitelin ja valmistelin jokaisen tuokion huolella etukäteen. Toiminnan kuvasin aina videolle, jota havainnoin ja reflektoin jälkeenpäin. Havainnoimalla voidaan selvittää tutkittavan kohteen toimintaa, joko katsomalla silmin tai jonkin laitteen, kuten kameran avulla.

Käytin toteavaa havainnointia, eli halusin pelkästään dokumentoida aineistoa, aivan kuin se tapahtuisi ilman mukanaoloani tutkijana tilanteissa. (Routio 2007.)

Opinnäytetyöni antaa kasvattajille selvityksiä siitä, miten tärkeässä asemassa päiväkodin musiikkituokiot, erityisesti laululeikkihetket ovat lapsen sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen kannalta. Opinnäytetyö perustuu lapsille järjestettyyn toimintaan, jossa kartoitan laululeikkien merkitystä 5-6-vuotiaiden päiväkotilasten ryhmässä heidän käyttäytymisensä ja reaktioidensa pohjalta. Tutkimustulokseni perustuvat suurelta osin videoinnista saamaani havaintoaineistoon lasten toiminnasta, omiin kokemuksiini lasten kanssa toimiessani sekä lastentarhanopettajan haastatteluun. Kuvaamisessa avustanut lastentarhanopettaja on valmistunut ammattiinsa vuonna 1993. Hän on työskennellyt Englannissa ja Kiinassa lastentarhanopettajan tehtävissä sekä Hollannissa musiikkileikkikoulun opettajana. Suomessa hän on työskennellyt englanninkielisessä leikkikoulussa ja päiväkodissa.

Tutkimuskysymykseni ovat: miten lasten tunteet ja empatia ilmenivät laululeikkituokioissa sekä miten kasvattaja voi tukea lasten keskittymistä. Pyrin selvittämään näitä asioita havainnoimalla laululeikkituokioista saamaani videoaineistoa. Videoita katsellessani kiinnitin huomiota lasten kehonkieleen (ilmeisiin ja eleisiin), puheeseen, äännähdyksiin, kommunikointiin toisten lasten kanssa, aktiivisuuteen/passiivisuuteen sekä kärsivällisyyteen/kärsimättömyyteen. Työni pääpaino on omassa oppimisprosessissani. Halusin saada selvyuden siihen, miten pitämäni musiikkihetket koettiin lasten ja aikuisen näkökulmasta, miten musiikkia voisi käyttää 5-6-vuotiaiden lasten ryhmässä, miten musiikki vaikuttaa lapsiin, sekä mitä kaikkea voin oppia pitämästäni tuokioista tulevaani työtäni ajatellen. Prosessin aikana opin monenlaisia asioita itsestäni ja omasta toiminnastani. Itsetuntemukseni kehittyi valtavasti ja toimintani kautta pääsin tarkastelemaan kriittisesti omia ryhmänohjaustaitojani.

Toimintani kohderyhmänä olivat 5-6-vuotiaat lapset, jotka valitsin lastentarhanopettajien avustuksella periaatteenani, että päiväkotiryhmän ikä- ja sukupuolijakauman huomioiden saisin heistä mahdollisimman kattavan otoksen lapsia mukaan laululeikkituokioihin. Tutkimukseen kuului neljä tyttöä ja kaksi poikaa. Valitsin lapset päiväkodista, jossa olin työharjoittelussa samaan aikaan, kun järjestin

tuokiot. Olin ehtinyt tutustua lapsiin muutaman viikon ajan ennen tuokioiden aloittamista, mikä oli mielestäni hyväksi, jotta lapset uskaltaisivat ilmaista tunteitaan vapaammin kuin täysin vieraan aikuisen seurassa. Työharjoittelun aikana olin pääosin 5-6-vuotiaiden lapsiryhmän mukana, joten valitsin ikähaarukan sen perusteella. Ajattelin myös, että 5-6-vuotiaiden lasten kanssa voin laulattaa ja leikittää monisäkeisempiä lauluja kuin pienempien lasten kanssa. Toisaalta, jos olisin valinnut ryhmän esimerkiksi 3-4-vuotiaita lapsia ja vaihtanut laululeikit helpompiin, olisin kenties voinut havaita lasten tunnereaktioita enemmän. Kokemukseni mukaan pienet lapset ilmaisevat tunteitaan herkemmin, eivätkä kontrolloi omaa olemistaan niin paljoa kuin 5-6-vuotiaat.

Analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jonka avulla on mahdollista havainnoida dokumentteja ja analysoida niitä järjestelmällisesti. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on menetelmä, joka etenee vaiheittain. Aluksi tutkija valitsee analyysiyksikön ja tutustuu aineistoon. Sen jälkeen hän muuttaa aineiston pelkistettyyn muotoon, luokittelee sen ja tekee aineistosta tulkintoja. Lopuksi hän arvioi aineiston luotettavuutta. (Oulun yliopiston kirjasto 2003.) Videoaineiston kesto oli kokonaisuudessaan 1 tunti 39 minuuttia. Katselin ensin videoaineiston kokonaan läpi, ja kirjoitin sanoiksi sen, mitä videolla tapahtuu. Pohdin, miten saisin tutkittua tunteiden ja empatian ilmenemistä tuokioissa. Päätin koostaa tekstini perusteella ruutupaperille kahdenlaisia taulukoita: ensimmäisiin kokosin lasten tunteiden ja empatian esiintymistä tuokioiden aikana, toisiin lasten lauluaktiivisuudessa tapahtuneita muutoksia. Tämän jälkeen analysoin tuloksia.

Tutkimuksen luotettavuudella on yhteys tutkimukseen käytettävien mittareiden luotettavuuteen. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida validiteetin avulla. Validiteetissa on kyse siitä, missä määrin mittareilla tutkitaan sitä, mitä on tarkoitus tutkia. Ulkoisella validiteetilla tarkastellaan tutkimuksen yleistettävyyttä. Sisäisellä validiteetilla voidaan tarkastella, onko työssä käytetty teorian mukaisia käsitteitä ja kattavatko ne tutkittavan ilmiön tarpeeksi laajasti. Lasten toiminnan, vuorovaikutuksen ja tunteiden tulkitseminen voi olla hankalaa, koska lapset ilmaisevat tunteita ja toimivat vuorovaikutuksessa kukin omalla tavallaan. Triangulaation eli useamman tiedonkeruumenetelmän käyttämisen samassa tutkimuksessa on todettu lisäävän tutkimuksen luotettavuutta, koska tällöin näkökulma tutkittavaan asiaan laajenee.

Aineistotriangulaatiossa samassa tutkimuksessa yhdistellään useita aineistoja, esimerkiksi haastatteluja, videoita ja lehtiartikkeleita. Useiden erilaisten hankinta- ja tutkimusmenetelmien käyttöä tutkimuskohteen tulkinnassa kutsutaan puolestaan menetelmätriangulaatioksi. (Heinikoski & Muhonen 2009.) Vuorottelen työssäni teoriaa ja käytäntöä (lastentarhanopettajan näkemyksiä, havaintojani videoaineiston pohjalta sekä omia pohdintojani) triangulaatio-periaatteen mukaisesti. Rakensin työni aluksi aivan eri tavalla, niin että tutkimustulokset olivat omana lukunaan, mutta ohjaavien opettajieni kanssa keskusteltuani päädyimme siihen, että tällainen vuorotteluperiaate sopii työhöni paremmin ja lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Laadullisessa tutkimuksessa korostetaan, että tutkimus on subjektiivinen eli ihmisen omakohtaisesta tulkinnasta johtuva, kuin objektiivinen eli henkilökohtaisesta näkemyksestä riippumaton tai yleispätevä. Todeksi vahvistettavuus painottuu enemmän tuloksiin kuin tutkittavaan. Sisällön analyysin luotettavuutta arvioitaessa tutkija voi joko toteuttaa sisällön analyysin itse tai käyttää apuna ulkopuolista henkilöä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan on ymmärrettävä tutkimuksensa asiayhteydet sisältäpäin, jolloin ulkopuolisen tutkijan voi olla hankalaa paneutua aineistoon yhtä syvällisesti kuin tutkija itse. Todeksi vahvistettavuus neutraalisuuden kriteerinä painottaa laadullisessa tutkimuksessa enemmän tuloksia kuin tutkijaa. (Oulun yliopisto n.d.) Tutkimukseni luotettavuutta vähentää se, etteivät kaikki lapset olleet mukana jokaisessa tuokiassa. Tutkimus perustuu pitkälti omiin havaintoihini tutkimusaineiston pohjalta, joten se ei voi olla täysin objektiivinen. Tutkimuksen luotettavuutta vähentää myös se, että toteutin tutkimuksen melko lyhyellä ajanjaksolla, yhteensä neljällä tutkimuskerralla. Luotettavuutta puolestaan nostaa se, että olen taulukoinut aineistoa ja kirjannut tulokset ylös sellaisenaan, kuin ne aineistossa esiintyivät.

Tutkimusetiikassa etsitään perusteluita sille, miten tutkimuksen lopputuloksiin voidaan vaikuttaa, miten tavoitteet pyritään saavuttamaan sekä kuinka määritelty moraalinen on mahdollista ylläpitää koko tutkimuksen ajan. Moraalisiin kysymyksiin liittyy toisten ihmisten huomioiminen ja oman toiminnan vaikutusten pohtiminen suhteessa heihin. Tutkimuksen on sisällytettävä eettistä pohdintaa, koska tutkijan on huomioitava ihmiset yksilöinä, yhteiskunnan normit ja arvot sekä vallitseva lainsäädäntö. Tutkimusmateriaalia hävittäessä täytyy varmistaa, ettei tietojen ole mahdollista kulkeutua ulkopuolisten käsiin. Tutkimuksessa käytettävät tiedot on arkistoitava, jotta tutkija voi myöhemmin vakuuttaa tutkimustulosten perustuvan todellisiin asioihin.

(Heinikoski & Muhonen 2009.) Käsitellessäni tutkimusaineistoa käytin lapsista aluksi peitenimiä heidän anonymiteettinsa varmistamiseksi. Sittemmin päätin jättää nimet kokonaan pois, lukuun ottamatta haastateltavaani, josta käytän peitenimeä. Huomioin lapset yksilöinä, enkä esimerkiksi pakottanut heitä tuokioihin, vaan ainoastaan houkuttelin osallistumaan. Viimeisessä tuokiossa kaksi lasta ei jaksanut osallistua, joten annoin heidän tehdä omia askareitaan sivummalla. Havaintojen perusteella nämäkin lapset kuitenkin olivat omalla tavallaan läsnä, koska he tarkkailivat toisten lasten toimintaa, ja toinen heistä tulikin kesken tuokion mukaan laulamaan ja leikkimään. Säilytin tutkimusaineiston huolella niin, ettei sen ollut mahdollista joutua ulkopuolisten käsiin. Tutkimuksessa käytetyt tiedot ovat todistettavissa videoaineiston, sen pohjalta kirjoittamieni havaintojen ja taulukoiden, muistiinpanojeni sekä lastentarhanopettajan haastattelun perusteella.

6.2 Opinnäytetyöprosessin eteneminen

Aloitin opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden suunnittelun tutkimustoiminnan kurssin yhteydessä lokakuussa 2009. Esittelin tutkimussuunnitelmani muille ryhmäläisille joulukuussa 2009, jolloin sain opettajilta hyviä vinkkejä ja aiheeni tarkentui. Ennen toiminnallisten tuokioiden järjestämistä perehdyin lasten laulujen ja laululeikkien maailmaan, ja tammikuussa 2010 aloitin työharjoittelun päiväkodissa. Helmikuun aikana hoidin kuntoon opinnäytetyöhöni liittyvät lupa- ja sopimusasiat. Toiminnalliset tuokiot suoritin työharjoittelupaikallani helmi-maaliskuun aikana, kerran viikossa neljän viikon ajan. Yritin valikoida mukaan sellaisia laululeikkejä, jotka voisivat herättää lapsissa erilaisia tunteita. Huomioin myös vuodenajan ottamalla mukaan talvisia lauluja. Laululeikkien valinta oli prosessi itsessään, koska halusin koostaa niistä eheän kokonaisuuden, ja vaihtoehtoja oli paljon. Aluksi huomioin vain sellaiset laululeikit, joihin oli leikkiohje valmiiksi olemassa, mutta koska laululeikki oli määritelty väljästi ”musiikilla leikkimiseksi”, soin itselleni vapauden improvisoida lauluihin omia leikkiliikkeitä. Otin myös yhden englanninkielisen laulun mukaan, jota valitessani kävin läpi useita vaihtoehtoja.

Lopulliset laulut leikkeineen olivat Mörrimöykky tanssi, Jänöjussin mäenlasku, Possut ja siilit, sing a song of sixpence ja Lumihiutale. Mörrimöykkytanssi tuntui olevan

sopivan hilpeä ja kepeä aloituslauluksi, ja ajattelin lasten virittyvän tuokioiden tunnelmaan sen aikana. Laulun säveltäjä ja sanoittaja Marjatta Pokela on suomalaisen lastenmusiikin tärkeimpiä hahmoja. Laulun sanat ja tarina ovat lasten kokemusmaailmaan sopivia ja ne ovat lasten ymmärrettävissä. Tekstissä on käytetty riimejä ja alkusointuja, ja melodia on lapsille helposti laulettava. (Juvonen n.d.) Jänöjussin mäenlasku oli harjoitteluohjaajani suosikkilaulu lapsuudesta. Pohdin useaan otteeseen, ottaisinko tätä laulua mukaan vai olisiko se lapsille liian vaikea. Olin järjestänyt lapsille aiemmin Jussi-Jänön mäenlaskuriehan ja antanut heidän tehtäväkseen piirtää laulun tarinasta kuvia, joten ajattelin sen tuovan tapahtumalle mukavan jatkumon. Laulu sopi myös hyvin talviseen vuodenaikaan, joten päätin ottaa sen mukaan. Tunnetun lastenlaulun tekijän Georg Malmsténin 1950-luvulla tekemää laulua kuullaan nykyään päiväkodeissa melko harvoin. (Tahtipuikko 2009.)

Kolmannen laulun Possut ja siilit valitsin etupäässä siksi, että päiväkodin lapset olivat erityisen ihastuneita siileihin. Laulu oli myös helppo opittava sormileikkeineen. Arvelin tämän laululeikin keventävän edellistä monisäkeistöistä laulua, niin kuin huomasin tuokioissa tapahtuvankin. (Heikkilä & Kari 2003, 89.) Otin englanninkielisen laulun, Sing a song of sixpence, tuokion loppupuolelle, koska se oli tälle lapsiryhmälle ennestään tuttu. Tämä tunnettu englantilainen lastenlaulu on peräisin 1700-luvulta, ja se on liitetty Shakespearen loppiaisaatto-näytelmään. (iGS-toimitus / Helsingin kaupunginkirjasto 2010.) Huomasin kaanon-laulu-menetelmän sopivan hyvin tämäntyyppiseen vieraskieliseen lauluun, sillä lasten oli suhteellisen helppoa muistaa sanat säe kerrallaan laulettuna.

Viimeiseksi lauluksi halusin ottaa haikean, rauhoittavan ja kauniin laulun. Mielestäni Tuulikki Kolehmainen alun perin vuonna 1990 säveltämä ja sanoittama kappale Lumihiutale sopi talvisen aiheensa vuoksi tähän erityisen hyvin. (Puranen Olli-Pekka n.d.) Tässä laulussa käytin aina triangelia, jota lapset soittivat kukin vuorollaan. He tuntuivat nauttivan triangelin kauniista soinnista, ja koin tämän lauluvalinnan erityisen onnistuneeksi Possut ja siilit-laulun ohella. Yhdessä osaston lastentarhanopettajien kanssa valikoimme 5-6-vuotiaista mahdollisimman kattavan joukon lapsia niin, että tyttöjä ja poikia, 5- ja 6-vuotiaita tulee tasapuolisesti suhteessa lasten määrään. Lapsia osallistui 3-6 heidän läsnäolonsa mukaan. Näkökulmaksi otin oman oppimisprosessini sekä laululeikkien opettamisen lapsille.

Ennen ensimmäistä tuokiota minulla oli samantapainen tunne kuin lapsena rakennellessani metsäpolulle korkeushyppytelineitä risuista itselleni. Korotin estettä aina hitusen ja jännitin, pääsenkö sen yli. Vaikka ensimmäisessä tuokiossa oli paikalla vain puolet osallistujista, se onnistui mielestäni hyvin ja tunsin itseni helpottuneeksi. Sain uusia ideoita seuraavaa tuokiota varten, ja kasasin siihen innoissani uusia juttuja. Silti toisessa tuokiossa lapset eivät olleet yhtä innoissaan kuin ensimmäisessä. Kolmannessa tuokiossa panostin taas etukäteissuunnitteluun, ja kokeilin jälleen monia uusia juttuja. Tuokion jälkeen tunsin itseni todella väsyneeksi, koska lapset tuntuivat saaneen vallan. Neljättä tuokiota suunnitellessani otin tavoitteeksi rennon ja hauskan yhdessäolon, ja tuokion jälkeen sekä lapset että minä olimme hyvällä tuulella. Jokaisen tuokion jälkeen kirjoittelin itselleni muistiinpanoja ja siirsin videot kamerasta tietokoneelle.

Jokaisen tuokion alussa kerroin lapsille, millaisia laululeikkejä tuokioihin sisältyy. Ennen kutakin laulua kysyin lapsilta, muistavatko he sanat, ja kertosin sanoja tarvittaessa. Ryhmän hallinta oli mielestäni hankalaa, sillä erityisesti tuokion aloituksissa sain rauhoitella lapsia hetken aikaa, ennen kuin he malttoivat keskittyä kuuntelemaan. Osa lapsista innostui videokamerasta niin, että säntäsivät kameran taakse ja kävivät esiintymässä sen edessä. Paasolaisen mukaan kasvattaja voi tuoda musiikkihetkelle mukanaan jonkin hahmon tai pehmolelun, jonka kautta voidaan käsitellä erilaisia tuntemuksia, joita lapsilla voi olla tuokion alussa. Hahmoa voi esimerkiksi ujustuttaa tai hän ei malta rauhoittua, mutta asettuu aloilleen aikuisen selitettyä, mitä musiikkihetkellä aiotaan tehdä. (Paasolainen 2009, 20–23.)

Näin jälkeenpäin ajatellen, taisin antaa lapsille liian monta keskittymistä vaativaa tehtävää suoritettavaksi samaan aikaan. Esimerkiksi Mörrimöykkytanssissa oli yhdellä kertaa mukana laulu, leikki, CD:ltä tuleva taustamusiikki, soittimia sekä liikkuminen piirissä. Kokemukseni mukaan tavanomaisella päiväkodin lauluhetkellä on yleensä mukana vain laulu ja leikki. Aikuisen tulee olla innostunut pitämistään tuokioista, koska hän toimii esimerkkinä lapsille (Kossi-Saarela 2008; Paasolainen 2009, 20–23). Innostin lapsia laulamalla, soittamalla ja tanssimalla itse innokkaasti mallina. Toisinaan kyselin lapsilta ideoita, kuinka voisimme tanssia ja mitä vartalonosia väännellä. Jostain syystä lapset usein villiintyivät tämän laulun jälkeen, ja sain odotella hetkisen että lapset

malttoivat taas keskittyä kuuntelemaan. Kerran pyysin lapsia tarttumaan toisiaan käsistä kiinni, jolloin muodostimme piirin, ja ryhmänhallinta oli helpompaa. Kossi-Saarelan (2008) mukaan letkassa kulkeminen opettaa lapsille sosiaalisuutta ja uskalluskykyä ottaa toisia kädestä kiinni.

Jänöjussin mäenlasku- laulussa muistilappu oli itselleni tarpeen, ja vilkuilin siitä välillä sanoja. Lasten keskittyminen herpaantui tässä laulussa joka kerta. Kerran otin erään lapsen syliin tämän laulun aikana. Kokeilin tässä laulussa monenlaisia oppimisen apuvälineitä, kuten laulun sanojen kirjoittamista, vihjeiden antamista ja kuvallista ilmaisua. Lapset ihastuivat Possut ja siilit-lauluun heti ensi kerrasta lähtien, ja osallistuivat siihen innokkaasti. Eräs lapsi kommentoi heti laulun olleen *”kiva siili-laulu”*. Luulen, että osasyynä tähän oli se, että päiväkodin lapset pitivät siileistä ja laulua oli myös helppo leikkiä. Lapset olivat kohtalaisen hyvin mukana myös Sing a song of sixpence-laulussa. Englanninkieliset sanat olivat kuitenkin niin lapsille kuin itsellenikin vaikeampia muistaa, ja lunttasin taas välillä lunttilapusta. Ensimmäisellä kerralla varmistin lapsilta, tietävätkö he, mistä laulussa kerrotaan ja ketä henkilöitä laulussa on. Eräs lapsi alkoi luetella: *”Kuningas ja lintu ja pyykinriipustaja ja kuningatar”*. Vastasin pyykinriipustajan olevan palvelustyttö, johon lapsi jatkoi: *”Niin, ja se muuttolintu siinä vimpassa ottaa sen nenän pois”*. Ensimmäisellä kerralla lauloimme laulun kanonina, mutta se kuulosti raskassointuiselta. Seuraavilla kerroilla lauloimme suoraan, ja lapset muistivat laulun sanat melko hyvin, koska laulu oli heille tuttu. Eräässä tuokiossa lapset halusivat leikkiä tämän laulun näyttelemällä tarinan hahmoja, ja heillä näytti olevan hauskaa.

Lumihiiutale-lauluun otin aina mukaan triangelin. Lauloimme aluksi kanonina, jolloin soitin triangelia itse. Sitten lauloimme kaikki yhdessä, jolloin luovutin soittimen jollekin lapsista. Eräässä tuokiossa koin empatiaa nuorinta osallistujaa kohtaan, joka ei jaksanut keskittyä viimeiseen lauluun, ja annoin hänen soittaa laulun aikana triangelia. Lapsi piristyi, mutta mietin jälkepäin, teinkö oikein vai väärin. Toisaalta lapsi saattoi kokea, ettei hänen tarvitsekaan ryhdistäytyä, koska huomiota saa muutenkin, mutta toisaalta halusin tehdä hetkestä hänelle mielekkäämmän. Kerran laitoin taustamusiikin kappaleeseen cd:ltä. Aikuiset laulattavat lapsia usein liian matalalla äänellä, mikä voi aiheuttaa lapsille äänen käheytymistä tai äänielinten vaurioita. Lasten ääni on usein korkeampi kuin aikuisten, joten aikuisen tulisi pyrkiä laulamaan riittävän korkealta

lasten kanssa laulaessaan. Ohjaaja voi myös käyttää apunaan äänitettä. (Kossi-Saarela 2008.) Käytin toisinaan cd-levyä apunani pitämissäni laulutuokioissa ja huomasin sen rohkaisevan lapsia laulamaan. Äänitteeltä tuleva äänenkorkeus tuntui olevan omaa lauluääntäni korkeampi, mutta lapsille sopiva. Laulun tullessa lapsille tutuksi, aikuisen tulisi pyrkiä hiljentämään omaa ääntään ja siirtää lapsille päävastuu laulamisesta (Kossi-Saarela 2008). Huomasin, että jos hiljennän omaa ääntäni, lapset toimivat samoin. Se saattoi mielestäni johtua siitä, että 5-6-vuotiaat lapset odottavat aikuiselta mallia, miten toimia.

Osa lapsista osoitti väsymisen merkkejä viimeisen laulun aikana. Paasolaisen (2009, 20–23) mukaan ohjaajan tulisi huomioida ryhmän vireystila ja vaihtaa alkuperäissuunnitelmien tilalle lasten suosikkileikkejä tai – lauluja, mikäli lapset alkavat väsyä. Ohjaajan tulisi muistaa hymyillä ja katsoa lapsia silmiin, jotta lapset kokevat itsensä hyväksytyksi ja olonsa turvalliseksi ryhmässä. Jotta musiikkituokio toimii, ohjaajan tulisi siirtyä ripeästi aiheesta toiseen, sillä lasten ajattelu etenee nopeammin kuin aikuisten.

Tuokio tulisi päättää aina positiivisen palautteen antamiseen (Paasolainen 2009, 20–23.). Kerroin lapsille jokaisen tuokion päätteeksi olevani iloinen siitä, että he olivat mukana ja annoimme toisillemme isot aplodit. Tuokioiden lopetus sujui yleensä rauhallisesti, mikä johtui ehkä siitä, että olin valinnut viimeiseksi lauluksi rauhallisen kappaleen, jota rauhoitti entisestään triangelin heleä sointi. Lastentarhanopettaja kehui tämän olleen hyvä yhdistelmä. Viimeisen laulun aikana huomasin säilyttäväni katsekontaktin lapsiin paremmin kuin muissa lauluissa, mikä varmasti osaltaan rauhoitti lapsia.

Yritin kehittää toimintaani jokaisen tuokion jälkeen. Kirjasin kokemuksiani ja oivalluksiani ylös pitkin matkaa. Kokeilin erilaisia keinoja, miten voisin helpottaa laulun sanojen oppimista ja huomion keskittämistä laululeikkeihin. Kokeilin kuvakorttien tekemistä laulun sanojen pohjalta yhdessä lasten kanssa, laulunsanojen kirjoittamista suurille paperiarkeille, leikin kehittelyä laulun sanojen ympärille, alkusäkeiden antamista ennen säkeistöjen alkua (esimerkiksi hihkaisin: ”nyt tulee se orava tuo oksaltaan...”). Kokeilin myös soittaa paria kappaletta cd:ltä taustalauluna

(lasten laulamana), jotta äänenkorkeus olisi lapsille sopiva. Välillä otin lauluihin mukaan erilaisia soittimia, joita lapset saivat soittaa samalla kun lauloimme. Eräs yksinkertainen ja toimiva keino oli piirissä pyöräminen käsi kädessä.

Maaliskuussa 2010 yritin motivoida itseäni kirjoittamaan opinnäytetyötä eteenpäin, mutta se ei jostain syystä tuntunut mielekkäältä. Selailin läpi toisten tekemiä toimintatutkimuksena toteutettuja opinnäytetöitä yrittäen ammentaa ideoita omaa työtäni varten. Sittemmin katsoin televisiosta hyvää vuorovaikutusta käsittelevän ohjelman, jossa eräs henkilö kommentoi, että harvalla opettajalla on mahdollisuus oppia jotain lapsen kehityksestä (Yle Teema 2010). Ajattelin, että tosiaan, minun pitäisi nähdä opinnäytetyö mahdollisuutena oppia, ei niinkään välttämättömänä pahana, josta ei pääse yli eikä ympäri. Toukokuun aikana sain kokoon joitakin sivuja, mutta varsinaisesti paneuduin kirjoittamiseen kunnolla vasta heinäkuun aikana. Post-it-lappuset olivat ahkerassa käytössä selaillessani erilaisia lähdekirjoja. Koostin jonkinlaisen alustavan sisällysluettelon, jonka ansiosta kokonaisuus alkoi utuisesti hahmottua. Palasin kouluaikaisiin muistiinpanoihini eri kursseilta ja koin ahaa-elämyksiä. Yhtäkkiä tajusin, että minun oli liitettävä työni osaksi suurempaa kokonaisuutta, varhaiskasvatusta. Mietin, pitäisikö työ aloittaa laulun vai leikin kuvaamisella, ja tulisiko kasvatus ennen kehitystä vai päinvastoin. Oivalsin, että empatia kuuluu sosiaaliseen kehitykseen, tunteet psyykkiseen kehitykseen. Tietoa tuntui tulvivan joka suunnalta, minkä vuoksi koin oloni välillä turhautuneeksi. Aloin kirjoittaa välillä metodologista osiota, ja yhtäkkiä tajusin, että tutkimusaineistohan pitäisi analysoida kunnolla läpi. Olin tehnyt tuokioista kuvauksia, mutta paljon oli vielä tehtävää. Etsin tietoa analyysitavoista, ja mietin, olisiko jokainen lapsi parempi analysoida erikseen vai ryhmänä. Katselin videoaineiston läpi ja kirjoitin paperille yksityiskohtaisesti kaiken, mitä videoissa tapahtuu. Sen jälkeen aloin kvantifioida erinäisiä asioita eli muutin niitä taulukkomuotoon. Koin, että materiaalia olisi nyt tarpeeksi opinnäytetyötä varten, seuraava haasteeni olisi jatkaa kirjoittamisurakka ja analysointi loppuun. Vaikka olin tässä vaiheessa melko hyvin selvillä työn kokonaisuudesta, pyörittelin tekstiä kappaleiden sisällä useaan otteeseen. Sen jälkeen kirjoitin johdantoa, pohdintaa ja tiivistelmää, skannasin tiedostoja ja lisäsin liitteet. Viimeistellessäni työtä elokuun puolivälissä kävin työn järjestelmällisesti läpi ja lisäilin sinne tänne mielestäni puuttuvia asioita käsitellen ensin teoriaosuuden ja jatkaen siitä metodologiseen osioon.

Tässä vaiheessa luulin, että työ olisi tarkistusta vaille valmis, mutta erehdyin. Keskusteltuani ohjaavien opettajieni kanssa elokuun loppupuolella ymmärsin, ettei työn rakenne toimi. Työni on toimintatutkimus, joten minun oli muokattava teksti sellaiselle mallille, että siinä vuorottelevat teoria, havainnot ja tulokset sekä analyysi. Muserruin kritiikistä, ja kului joitakin päiviä, ennenkuin aloin vastentahtoisesti järjestelemään osasia uudelleen. Minulle on aina ollut vaikeaa kysyä toisilta apua ja ennenkaikkea ottaa palautetta vastaan. Suhtaudun muutoksiin aina ikäänkuin jarru päällä. Minua on lapsesta saakka kasvatettu tulemaan toimeen omillani, ja siitä on muodostunut toiminnalleni jopa eräänlainen kahle. Olen ajatellut, että pääsen nopeammin eteenpäin toimiessani yksin, vaikka usein asia on käytännössä juuri toisinpäin. Jos olisin tehnyt työni jonkun opiskelijatoverin kanssa yhdessä, olisin saanut työhön paljon erilaisia näkökulmia ja työn tekeminen olisi varmasti ollut mielekkäämpää ja antoisampaa. Kokemusten jakaminen on merkityksellistä. Tein työni vaikeinta reittiä pitkin, mutta toisaalta itsetuntemukseni on lisääntynyt valtavasti työn edetessä.

Saatuani ohjaavilta opettajilta palautetta työstäni, ajattelin muokata työni niin, että ohjaajan näkökulma toimisi työn ”punaisena lankana”. Se osoittautui käytännössä haastavaksi, koska olin ehtinyt työssäni niin pitkälle, että olisin joutunut muokkaamaan työni kokonaan uudelleen. Säilytin työssäni lapsen näkökulman, koska se tuntui lopulta luontevammalta. Opinnäytetyötä kirjoittaessani pyrin hyödyntämään monenlaista opiskeluaikani hankkimaa tietoa. Työ avasi minulle uusia ikkunoita, joista käsin tarkastella asioita. Työn tekeminen tuntui välillä valtavan suurelta palapeliltä, jonka kulmapalat olivat hukassa, mutta pala palalta sain asiat järjestykseen. Pirstaleisesta tiedosta syntyi kokonaisuus, ja oivalsin monia asioita, jotka opiskeluaikana tuntuivat sekavammilta. Ajattelutyö oli uuvuttavaa, mutta palkitsevaa.

7. YHTEENVETO

Odotin laululeikkituokioissa tapahtuvan noususuuntaisen kehityksen huonoimmasta tuokiosta parhaimpaan, ja petyin hieman, kun en pystynyt niin hyvään suoritukseen kuin olisin toivonut. Possut ja siilit, Sing a song of sixpence ja Lumihuutale olivat lauluja, joihin lapset osallistuivat innokkaimmin ja niiden ohjaaminen tuntui itsestäni mielekkäältä. Mörrimöykky oli parissa ensimmäisessä tuokiossa suurmenestys, mutta kahdessa viimeisessä tuokiossa into sitä laulua kohtaan tuntui laantuneen himpun verran. Jänöjussin mäenlasku oli vaikea opetettava ja opittava. Tytöt oppivat sen kohtuullisen hyvin, mutta poikia en saanut kiinnostumaan tästä laulusta. Olisin halunnut mukaan jonkin tosi surullisen tai koskettavan laulun, kuten ”Karhunpoika sairastaa” tai ”Etkö ymmärrä”. Todella liikuttavat laulut karsiutuivat listalta pois, koska ne saattaisivat tuoda mieleen muistoja, ja saisin kamppailla omien tuntemusteni kanssa. Aloin miettimään omaa elettyä elämääni, ja muistin rakastaneeni lapsena hieman melankolisia lauluja. Taivaan pii oli suosikkini, ja sellaiset laulut, jotka saivat kyöneleen vierähtämään poskelle. Vanhempieni nukuttua pois suhteeni tämäntyppisiin lauluihin kuitenkin muuttui, sillä ne tekivät oloni jotenkin surulliseksi. Ajattelin, että kotona voin sitten vuodattaa kyyneliä, mutta minun täytyy pysyä koossa silloin, kun olen esimerkkinä toisille.

Laululeikin määritelmä on itsessään väljä, mikä hämmensi minua tehdessäni valintoja. Sisällytin useisiin laululeikkeihin paljon erilaisia asioita, joihin lapset joutuivat kiinnittämään huomiota. Niissä laululeikeissä, joissa säestimme laulua rytmisoittimilla, musiikki ja laulu olisivat ehkä riittäneet. Olisin voinut myös jättää soittimet kokonaan pois, jolloin huomio olisi kiinnittynyt puhtaammin leikkiin ja lauluun. Tuodessani tuokioihin jatkuvasti uusia elementtejä, todellinen läsnäolo tilanteessa jäi heikommaksi kuin olisin toivonut. Jokaisen tuokion jälkeen yritin kehittää tuokioita paremmiksi, mutta näin jälkepäin huomasin kiinnittäneeni huomiota pääasiassa siihen, kuinka tuokiot onnistuisivat teknisesti mahdollisimman hyvin. Tutkimukseni sisällönanalyysin kautta sain tilaisuuden tarkastella omaa toimintaani objektiivisemmin, ikään kuin ulkopuolisen silmin. En saanut kaikkia lapsia innostettua jokaiseen lauluun mukaan, joten olisin voinut olla jämäkämpi, kuten kuvaamisessa avustanut lastentarhanopettaja erään tuokion jälkeen totesi. Ohjaustyylini on lempeä ja käytän mieluummin kannustamista kuin torumista, vaikka toki molempia tarvitaan tilanteesta riippuen.

Sittemmin olen yrittänyt opetella jämäkkyyttä tietoisesti, koska ymmärrän, ettei kaikista asioista voi neuvotella. Toivon kuitenkin aina säilyttäväni tietynlaisen herkkyyden kuulla lasten asioita, mitä he haluavat käytöksellään ja sanoillaan ilmaista.

Kasvattajana olisin voinut tukea lasten keskittymistä aloittamalla tuokiot rauhallisemmin ja poistaa lasten keskittymistä häiritsevät tekijät. Olisin voinut kertoa lapsille säännöt tuokioiden alussa, mikä olisi edistänyt turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin syntyä. Olin valmistautunut tuokioihin huolella ja tehnyt hyvät etukäteissuunnitelmat, joten olisin voinut luottaa enemmän itseeni ja omaan osaamiseeni ohjaajana. Se olisi auttanut minua olemaan tilanteissa aidommin läsnä. Tällöin myös kehonkieleni olisi ollut vapautuneempaa ja iloisempaa, jolloin olisin voinut saada lapset paremmin mukaan toimintoihin. Vaikeiden ja monisäkeistöisten laulujen vaihtaminen lasten ikätasolle sopivampiin olisi voinut pitää ryhmän paremmin koossa. Sen sijaan, että korostin oppimista, olisin voinut korostaa vaikkapa laulamisen ja leikkimisen riemua. Olisin voinut käydä tietyt asiat suurpiirteisemmin läpi, selittää vähemmän ja mennä suoremmin itse asiaan. Jälkeenpäin ymmärsin, ettei tarkoituksena ollut pitää täydellisiä tuokioita, vaan oppia niistä mahdollisimman paljon. Koin onnistuneeni siinä, ja saan varmasti lisää varmuutta ohjaamiseen ammattitaidon kehittymisen myötä. Nyt olen tavallaan saanut sellaiset ”silmälasisit”, joiden kautta tarkastella aihetta syvemmin, läheltä.

Lapset ilmaisivat tuokioiden aikana kaikkia perustunteita, niin myönteisiä kuin kielteisiäkin, mikä voi johtua siitä, että olin lapsille ennestään tuttu henkilö oltuani päiväkodilla työharjoittelijana jo ennen tuokioiden järjestämistä. Mielestäni tunteiden ilmaisu voi olla merkki luottamuksellisen suhteen syntymisestä, ja osoitus siitä, että lapset uskaltavat olla omia itseään. Mielestäni tunteiden ilmaiseminen on hyvä asia, ja lapsia pitäisi kannustaa siihen. Tuokioiden aikana lapset osoittivat eniten ilon tunteita, joten oletettavasti lapset pitivät tuokioita pääosin myönteisenä kokemuksena. Hämmästyksi aiheuttivat tuokioissa tapahtunut muutos sekä ohjaajan kysymys siitä, haluaako lapsi tulla syliin lapsen ollessa rauhattomalla tuulella. Mielestäni lapsille on hyvä tarjota joitakin yllättäviä käänteitä, juuri tylsyyden välttämiseksi. Surun ja inhon tunne ilmenivät pitkästyksenä lauluhetken venyessä lapsen mielestä liian pitkäksi, mikä kertoo mielestäni siitä, että ohjaustilanteissa laulusta toiseen tulisi siirtyä nopeasti. Pelon tunne ilmeni jännityksenä kameraa kohtaan, joten kamera olisi ollut hyvä esitellä

lapsille tuokioiden alussa. Vihan tunne ilmeni lapsen joutuessa odottamaan vuoroaan, mikä kertoo siitä, että yhteiset musiikkileikkituokiot kasvattavat lapsen itsehillintää ja tunteiden hallitsemista.

Lapsille iloa tuottavia asioita olivat hassuttelu, laulaminen ja leikkiminen, mieluisa soitin tai laulun aihe, laulunsanojen oppiminen, positiivisen palautteen saaminen, tuokion alkaminen ja päättymisen, ohjaajan matkiminen sekä vanhempien tuleminen yleisöksi heidän hakiessaan lapsia. Hassuttelu on mielestäni juuri sitä leikkisyyttä, mitä lapsuuteen pitäisi kuulua. Koen hassuttelun olevan vapautunutta ilmaisua, ja jotakin sellaista, minkä tarve päästä ilmoille piilee kaikkien ihmisten sisällä. Mielestäni hassuttelu voi olla lasten huumoria, aikuisten huumori ilmenee usein enemmän sanallisessa muodossa. Lapsissa näkyi selviä eroja siinä, millaisia asioita he pitivät tärkeinä. Osa ilahtui opittuaan uusia asioita, osa nautti tekemisen riemusta. Osa nautti eniten laulamista, osa leikkimisestä ja osa soittamisesta. Mielestäni tämä kertoo hyvin siitä, että laululeikeissä jokainen lapsi saa toteuttaa useaa puolta itsessään, ja kokee jostakin osa-alueesta eniten iloa. Lapset nauttivat siitä, että tuokiolla on selkeä aloitus ja lopetus, joten mielestäni lapsille olisi hyvä luoda ohjaustilanteissa tietyt turvallisuutta luovat rutiinit. Muistan, kuinka ilmaisutaidon opettajani kertoi aikoinaan draaman kaaresta, eli siitä että tarinoihin tulisi sisältyä tiettyjä elementtejä kuten muutoksia, joitakin yllätyksellisiä kohtia ja loppuhuipennus. Tuokioiden suunnittelussa voisi hyödyntää aivan samoja asioita, siten voitaisiin kenties pitää lasten mielenkiintoa paremmin yllä. Se, että lapset nauttivat muutamien, lapsiaan hakemaan tulleiden vanhempien tulemisesta yleisöksi viimeisessä tuokiossa, kertoo mielestäni siitä, että lasten motivaatiotaso nousee silloin, kun toiminnolla on jokin tarkoitus eli tässä tapauksessa esiintyminen toisille.

Osa lapsista matki käyttäytymistäni ja riemuitsi siitä. Ajattelen, että ohjaajan matkiminen voi olla Vygotskyn teorian mukaista lähikehityksen vyöhykkeellä toimimista (Karila ym. 2001, 167-170). Aikuisen mallin seuraaminen voi kenties todella jouduttaa lapsen kehitystä, aivan kuten lapset kotona seuraavat vanhempien sisarustensa touhuja oppien heiltä erilaisia asioita. Kuten Eriksson mainitsi, leikki pitäisi nähdä lapsen ikätason mukaisena kehitystehtävänä (Pekkarinen 2007). Piaget'n mukaan 5-6-vuotias lapsi nauttii sääntöleikeissä leikin etenemisestä tietyn kaavan mukaisesti (Järvinen ym. 2009, 62-65; Nurmi ym. 2006, 61-64). Havaitsin asian analysoidessani

videoaineistoa. Niissä laululeikeissä, joissa leikkiohje oli nopeasti opittavissa ja laululeikkiin liittyvien sääntöjen seuraaminen oli helppoa, lapset olivat innolla mukana. Erityisesti ennen ja jälkeen Possut ja siilit-sormileikin kuului riemun kiljahduksia. Lapsen kehitys tulisi mielestäni pyrkiä näkemään kokonaisvaltaisesti, sillä kehityksen kaikki osa-alueet tukevat toisiaan.

Lapset osoittivat eniten empatiaa tilanteissa, joissa toinen lapsi ei olisi jaksanut keskittyä toimintaan. Empatia näkyi myös myötätuntoisena katseena, toisen lapsen mielipiteeseen yhtymisenä, ohjaajan halaamisena ja käyttäytymisen muutoksena koettelevan käytöksen jälkeen. Suurin osa lapsista osoitti empatiaa tuokioissa. Musiikkileikkituokioissa lapsille tarjoutuu luontevasti sosiaalisia tilanteita, joissa voi empatiataitoja eli toisen asemaan asettumista voi harjoitella. Lapset oppivat, että toisia ryhmänjäseniä tulee tukea. Lapset voivat myös peilata omia tunteitaan siihen, millaisia tunteita toiset leikkijät kokevat. Samalla laululeikkituokiot tukevat lasten kiintymyssuhteiden muodostamista kasvattajaan ja toisiin lapsiin, mikä toimii pohjana empatiakyvyn kehittymiselle.

Lapset osallistuivat aktiivisemmin laulamiseen kuin leikkimiseen laululeikkituokioiden aikana, mikä voi johtua siitä, että kaikissa lauluissa ei ollut valmiita leikkejä, vaan improvisoin liikkeitä jonkin verran itse. Suurimmalla osalla lapsista aktiivisuustaso eli laulamiseen ja leikkimiseen osallistuminen nousi tuokioiden edetessä, mikä voi johtua siitä, että minä ohjaajana rentouduin ja lapset rauhoittuivat saatuaamme tuokion kunnolla käyntiin. Laululeikki, jonka aikana lapset olivat aktiivisimmillaan, oli Possut ja siilit, eli sama laulu, jonka he mainitsivat suosikkilaulukseen tuokioihin valituista lauluista. Tässä laulussa leikkiosio oli myös helposti opittava ja siili-aihe kiinnosti lapsia. Toiseksi aktiivisimpia lapset olivat Mörrimöykky-laulun aikana, mikä johtui varmaankin siihen yhdistetystä tanssista ja rytmisoittimien mukaan ottamisesta. Kolmanneksi aktiivisimpia lapset olivat Lumihutale-laulun aikana. Tässä laulussa käytimme myös soitinta vuorotellen, istuimme lähekkäin ja säilytimme hyvän katsekontaktin. Jänöjussin mäenlasku sekä Sing a song of sixpence-laulujen aikana lapset olivat vähiten aktiivisia laulamaan ja leikkimään, mikä on mielestäni suoraan verrannollinen laulujen vaikeustasoon. Luulen, että näiden laulujen tarinat avautuvat lapsille myöhemmin paremmin, mutta nyt ne ovat ainakin jääneet mieleen. Laululeikkituokioiden jälkeen lasten käyttöön jätetyt soittimet olivat ahkerassa

käytössä, ja päiväkodin muita lapsia kiinnosti kovasti, mitä tuokioissa oltiin laulettu ja leikitty. Päätelen, että lapsille pitäisi tarjota päiväkodeissa enemmän ja monipuolisempia musiikkituokioita. Laululeikkituokiot ovat lapsille oivallisia, koska niissä ei vaadita soittimien soittotaitoa, vaan pääosassa ovat laulu ja leikkiminen, ja rytmisoittimet tuovat tuokioihin mielenkiintoisen lisämausteen.

Mielestäni tutkimus on toistettavissa, jos tutkija löytää samantyyppisen lapsiryhmän ja käyttäisi samantyyllisiä menetelmiä. Täysin samanlaisia tuloksia voi olla hankala saada, koska lapset ovat yksilöllisiä ja ilmaisevat tunteitaan eri tavoin, mutta joka tapauksessa laululeikkituokioiden kautta lapselle tarjoutuu tilanteita, joissa oppia ilmaisemaan ja hallitsemaan tunteitaan. Mielestäni tutkimuksen validiteetti on kohtuullisen hyvä, koska olen pitänyt aiheen rajauksen mielessäni koko työn ajan, ja tutkimuskysymykset vastaavat siihen, mihin on tarkoitus. Tulosten luotettavuutta voi vähentää se, että kaikki lapset eivät olleet mukana jokaisella toimintakerralla. Tuokioiden aikana aiheutui myös muutamia tekijöitä, jotka häiritsivät lasten keskittymiskykyä (ovikello, toisten lasten kulku huoneeseen ym). Sisäinen validiteetti on hyvä, koska olen käyttänyt työssäni teorian mukaisia käsitteitä, jotka kattavat tutkittavan ilmiön. Ulkoinen validiteetti on myös kohtalaisen hyvä, koska teorian tieto, johon olen tutkimusta tehdessäni tutustunut ja tiivistänyt omaan työhöni, tukee tutkimustuloksia. Luotettavuutta lisää se, että olen yhdistänyt työhöni haastattelun ja videoita. Tein tutkimukseni sisällönanalyysin itse, koska koin pystyväni syventymään siihen paremmin kuin toinen, ulkopuolinen tutkija. Tutkimus on toteutettu eettisiä periaatteita noudattaen. Aineiston sisällön analyysia tehdessäni muutin asiat taulukkomuotoon, joten tulokset on mahdollista tarkistaa. Suojelin tutkittavien yksityisyyttä keksimällä heille peitenimet. Tutkimusmateriaalia hävittäessäni varmistan, ettei materiaali joudu väärin käsiin.

Ennen opinnäytetyöprosessiin ryhtymistä olin ratkaisevan kysymyksen edessä: kirjoittaisinko ensin opinnäytetyöni teoriaosuuden vai aloittaisinko suoraan toimintatuokioista. Oltuani sähköpostitse yhteydessä ohjaavien opettajieni kanssa, törmäsin kahteen erilaiseen näkemykseen. Halusin päästä nopeasti toimintaan käsiksi, joten ryhdyin suunnittelemaan laululeikkituokioita. Ajattelin pääseväni helpommalla, mutta toisin kävi. Lähdin kulkemaan kohti kiinnostavaa, mutta monihaaraista opintietä. En nähnyt eteeni tarkasti, koska minulla ei ollut tarkkaa etukäteistietoa siitä, mitkä tienhaarat olivat tärkeitä ja mitkä vähemmän tärkeitä. Aluksi päämääränäni oli vain

päästä perille, mutta kesken matkan ymmärsin, että minun olisi poimittava tältä matkalta mukaani monenlaisia asioita. Juuri kun luulin päässeeni perille, tajusin että minun olikin otettava askelia taaksepäin, otettava toisia ihmisiä kulkemaan rinnalleni ja rakennettava uudenlainen polku, jotta pääsin tuon matkan päätökseen. Jokaisen on kuljettava opinnäytetyötä tehdessään omanlaisensa matka, ja voitettava matkalla ilmenevät vaikeudet tavalla tai toisella. Kaikki tuo vaiva on lopulta lisääntyneen ymmärryksen arvoista.

LÄHTEET

- Ahonen-Eerikäinen Heidi 1998. ”*Musiikillinen dialogi*” ja muita musiikkiterapeuttien työskentelytapoja ja lasten terapian muotoja. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.
- Aulio, Olli 2009. Suuri leikkikirja. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Erkkilä, Jaakko n.d. Musiikkiterapia. Jyväskylän yliopisto, musiikin laitos. MTEPO11 Musiikkiterapian tutkimus.
- Heikkilä, Olli & Kari, Virpi 2003. Suuri Lastenlaulukirja. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Heikkinen, Hannu & Huttunen, Rauno & Moilanen, Pentti 1999. ”Siinä tutkija, missä tekijä”. WSOY – kirjapainoyksikkö, Juva.
- Heinikoski, Taina & Muhonen, Aila 2009. Konkkaronkka-peli sosiaalis-emotionaalisen kehityksen tukena. Luettu 1.8.2010. <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/3402/heinikoski_taina_muhonen_aila.pdf?sequence=1>. Sivut 3, 30-37
- Helenius, Aili & Korhonen, Riitta 2008. Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki.
- Hempel, Johanne 2008. Play in music or music in play? Luentomateriaalia Arts, music and drama-jaksolta. Tanska, 2008.
- Henson, Catherine & Bohon Lisa 2007. Hospitalized children’s mood differences during play and music therapy. Psychology Department, California State University, Sacramento, USA.
- Holgensen, Sven-Erik 2002. Mening og deltagelse / Meaning and participation. Phd. Thesis. Strategies of participation. Luentomateriaalia Arts, music and drama-jaksolta. Tanska, 2008.
- Honkala, Satu; Sundström, Kimmo & Tuominen, Ritva 2005. Ajattelun taidot. Luettu 1.2.2009. <<http://www.edu.fi/page.asp?path=498,1329,1522,24436,42857,42924>>.
- Hyvärinen, Arja 2009. Kasvatustaidot. Luentomateriaalia Varhaiskasvatuksen pedagogiikka-kurssilta, 2009.
- iGS-toimitus / Helsingin kaupunginkirjasto 2010. Vastaus iGS-palveluun jättämääsi kysymykseen. Luettu 7.2.2010 osoitteesta Kempainen Senja.
- Ikävalko, Kaisa 2009. Lupa vuorovaikutukseen. Luettu 13.4.2010. <<http://papunet.net/yleis/vuorovaikutus/lupa-vuorovaikutukseen.html>>

- Jantunen, Timo & Rönneberg, Paula 1996. Anna lapsen leikkiä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Juvonen, Päivi n.d. Henkilötiedot, Marjatta Pokela. Luettu 4.4.2010. <<http://pomus.net/001684>>.
- Jyväskylän yliopisto n.d. Määrällinen tutkimus. Luettu 26.9.2010. <<https://webapps.jyu.fi/koppa/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>>.
- Järvinen, Mervi & Laine, Anne & Hellman-Suominen Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna.
- Kajaanin ammattikorkeakoulu 2009. Toimintatutkimus. Luettu 14.7.2010. <http://www.kajak.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen_materiaali/Tukimateriaali/Toimintatutkimus.iw3>.
- Kalaoja 2003. Leikki ja sen mahdollisuudet opetuksessa. Luettu 6.7.2010. <<http://www.kajaaninkampus oulu.fi/file.php?558>>. Sivu 2/8.
- Karila, Kirsti & Kinos, Jarmo & Virtanen, Jorma 2001. Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. WS Bookwell Oy, Juva.
- Kiviranta, Kimmo 2009. Musiikkiterapia lasten ja nuorten koulunkäynnin tukena. Kokemuksia ja näkemyksiä musiikkiterapian käytöstä lasten ja nuorten syrjäytymisen ennalta ehkäisijänä. Jyväskylän yliopisto, Musiikin laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Koivunen, Pirjo-Leena 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. WS Bookwell Oy, Juva.
- Komi, Tiina 2008. Tue levotonta lasta. Luentomateriaalia Sari Leppälän Varhais- ja erityiskasvatuksen kurssilta, 2009.
- Kossi-Saarela, Marjut 2008. Lapset ja laulaminen. Tietopaketti lasten kanssa laulaville aikuisille. Luettu 7.2.2010. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/49560/jamk_1239871993_1.pdf?sequence=2>. Sivut 22-28 /40.
- [Laumann, Dorte / Kaerså, Lotte 2005. Leg, musik & Bevaegelse / Playing, music and movement. DVD-format.](#)

- Lindqvist, Gunilla 1998. Leikin mahdollisuudet. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.
- Linturi, Hannu 2003. Toimintatutkimus. Luettu 14.7.2010. <http://nexusdelfix.internetix.fi/fi/sisalto/materiaalit/2_metodit/5_actix?C:D=61566&C:selres=61566>.
- Lämsä, Anna-Liisa (toim.) 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. WS Bookwell Oy, Juva.
- Masko, Jenna & Rauas, Elina 2008. Kapteeni käskää – sääntöleikkiopas 3-6-vuotiaiden lasten kasvun ja kehityksen tueksi. Luettu 8.7.2010. <http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Jarvenpaa2008/ee40ff_Jrvenp_MaskoRauas_2008.pdf>. Sivut 26-33/60.
- Murphy, Ann Pleshette 2010. Lastenleikkiä. Kuinka kasvatat fiksuja, terveitä ja huomaavaisia lapsia syntymästä 12-vuotiaaksi. Schildts Kustannus Oy, Helsinki.
- Musiikintutkimuksen laitos 1998. Musiikin teoriaa webissä. Säe. Luettu 4.4.2010. <<http://www.uta.fi/mute/ryt05.htm>>.
- Niemelä, Sirkku 2008. Psykologi Sirkku Niemelä: Mikä suojaaa lasta? Luettu 3.10.2010. <http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/perheiden_monimuotoisuus/lapset_ja_ero/suojaavat_tekijat/mika-suojaaa-lastaa/>.
- Nurmi, Jan-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki.
- Nuutinen Liisa, Korhonen Riitta, Simola-Isaksson Inkeri 2003. Ohjaajalle opiksi, tanssijalle taidoksi. Satakunnan painotuote oy, Kokemäki.
- Nyyti ry, n.d. Tunnista tunteesi ja ajatuksesi. Luettu 19.7.2010. <<http://www.nyyti.fi/palvelut/elamantaitokurssi/opi-elamantaitoa/tunnista-tunteesi-ja-ajatuksesi/>>.
- Oulun yliopisto n.d. Luotettavuuden tarkastelu. Luettu 14.8.2010. <<http://herkules oulu.fi/isbn9514250680/html/x1013.html>>.
- Oulun yliopiston kirjasto 2003. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Luettu 14.8.2010. <<http://herkules oulu.fi/isbn9514271637/html/x883.html>>.
- Paasolainen, Tuuli 2009. Pienestä laulusta iso ilo. Uusia lastenlauluja, virikkeitä musiikkihetken suunnitteluun. Printel Oy, Helsinki.

- Pekkarinen, Virva-Liisa 2007. Elämänkaaren eri vaiheet. Psykososiaalinen kehitysteoria E. H. Eriksson mukaan. Luettu 8.11.2010. http://aokk.jamk.fi/oppimisresurssit/opinto-ohjaus/elamankaaren_eri_vaiheet.pdf. Sivut 29/35.
- Piironen, Liisa 2004. Leikin pikkujättiläinen. WS Bookwell Oy, Porvoo.
- Pulkkinen, Lea 2002. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) 2002. Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.
- Puranen, Olli-Pekka n.d. Äänitearkisto, kappale Lumihiutale. Luettu 4.4.2010. <http://aanitearkisto.fi/firs2/kappale.php?Id=Lumihiutale>.
- Repo, Heli & Virtanen, Ilkka & Seppälä, Johanna 2004. Tunteiden tutkiminen yksilön ymmärtämisen apuvälineenä. Luettu 3.8.2010. http://www.cs.tut.fi/~ihtesem/s2004/luentomatskut/seppala_repo_virtanen_tunteet.pdf.
- Routio, Pentti 2007. Toteava havainnointi ja koe. Luettu 8.11.2010. <http://www2.uiah.fi/projects/metodi/062.htm>.
- Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) 2002. Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. Mitä laadullinen tutkimus on: lyhyt oppimäärä. Luettu 14.7.2010. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2.html.
- Sosiaaliportti 2010. Sosionomin AMK osaaminen varhaiskasvatuksessa 2010 – kompetenssit koulutuksen eri vaiheissa. Luettu 7.7.2010. www.sosiaaliportti.fi/.../Vaka_sosionomi_AMK_kompetenssit_eri_vaiheissa.doc. Sivut 1-6.
- Sulonen, Katriina 2004. Opetussuunnitelman uudistamistyö opettajan ammatillisen kasvun välineenä. Luettu 3.8.2010. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/3605/opetussu.pdf?sequence=2>. Sivut 9-10.
- Tahtipuikko 2009. Teemana: lastenlaulut, osa 1. Luettu 4.4.2010. <http://tahtipuikko.blogspot.com/2010/02/teemana-lastenlaulut-osa-i.html>.
- Virtanen, Seppo 2007. Mikä on lastenlaulu? Luettu 25.7.2010. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PoPEPumjDD8J:www.lib.hel.fi/File/c61ed760-dba8-44c9-8ef3-cd356e609cc4/lastenmusiikin_historia.ppt+suomalaisen+lastenmusiikin+historia&cd=1&hl=fi&ct=clnk&gl=fi.
- Yle Teema 2010. Opettaja.tv: 2/4 puheenaiheita. Hyvä vuorovaikutus. Katsottu 17.4.2010.

Arvioijat:
Tekijä(t):
Opinnäytetyön nimi:
Opinnäytetyön kuvaus:
Opinnäytetyön ansiot:
Opinnäytetyön kriittiset kohdat:
Opinnäytetyön yhteenveto:
Kemissä /2010 <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;">opettaja työtehtävänimike</div> <div style="text-align: center;">opettaja työtehtävänimike</div> </div>